

Jaarverslag 2014

Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg

IKL

Roermond, 14 oktober 2015

Inhoudsopgave

	Pag.
1. Inleiding	3
2. Alle Limburgers maken Limburg mee	4
3. Burgerparticipatie en vrijwilligerswerk	6
4. Groene landschapselementen	12
5. Biodiversiteit en leefgebieden	14
6. Cultuurhistorie	16
7. Subsidieregelingen voor natuur en landschap	21
8. Landschapswerk (uitvoering en advies)	24
9. Samenwerking	25
10. Communicatie	27
11. Organisatie	28
12. Financiën	32
13. Verantwoording	37
Bijlage 1 Lijst van actieve landschapsvrijwilligersgroepen in 2014	38
Bijlage 2 Maatregelen voor soortenbescherming in 2014	40
Bijlage 3 Opdrachten voor advies en uitvoering in 2014	44

1 Inleiding

De kerntaak van IKL is het organiseren en bevorderen van burgerbetrokkenheid bij natuur en landschap. Vanuit deze opdracht is een scala van projecten en activiteiten uitgevoerd. We betrekken hier zoveel mogelijk mensen bij en nodigen hen nadrukkelijk uit om hun landschapsdromen met ons te delen, waarna IKL zich inzet om die samen met hen te realiseren.

In het volgende hoofdstuk lichten wij ons concept *Alle Limburgers maken Limburg mee* toe. Daarna treft u een overzicht aan van de resultaten van burgerparticipatie en de ondersteuning van vrijwilligers bij natuur en landschap. Vervolgens komen groene landschapselementen & erven, biodiversiteit & leefgebieden en cultuurhistorie & aardkunde aan bod. Aansluitend volgt de weerslag van de geleverde inspanningen op het gebied van subsidieregelingen, advies en uitvoering van landschapswerk. In de aanvullende hoofdstukken komen communicatie, organisatie en financiën aan de orde. In hoofdstuk 12 is een beknopt overzicht van de baten en lasten over 2014 opgenomen. Een uitgebreide versie van de jaarrekening kan opgevraagd worden bij de stichting IKL.

De stichting IKL produceert één versie van het jaarverslag over 2014, de versie die voor u ligt. Op verzoek krijgen geïnteresseerden een exemplaar thuisgestuurd.

2 Alle Limburgers maken Limburg mee

2.1 Aanleiding

Het landschap is alles wat je buiten ziet. Het landschap is per definitie integraal, mensen wonen, recreëren en leven er en het zit vol met ecologische en cultuurhistorische waarden. De mens speelt een prominente rol binnen het Limburgse landschap ze heeft in feite het huidige landschap gemaakt tot wat het nu is. Helaas is dit besef bij veel mensen verloren gegaan. Er is weinig spontane betrokkenheid bij het landschap terwijl wel blijkt dat mensen een positieve beleving hebben bij het landschap. Deze positieve beleving gaan we omzetten in burgerkracht ten behoeve van het landschap.

Ogenschijnlijk los van het landschap werd op 1 januari 2015 de Participatiewet van kracht. Deze wet wordt uitgevoerd door de gemeenten en heeft de bedoeling om zoveel mogelijk mensen naar eigen vermogen te laten participeren en te voorzien in hun eigen inkomen. Participatie heeft een positieve invloed op de zelfredzaamheid van inwoners en op de lange termijn op de sociale cohesie en de economische prestaties.

Belangrijkste doelstelling van de Participatiewet is om zoveel mogelijk mensen met en zonder arbeidsbeperking aan de slag te helpen.

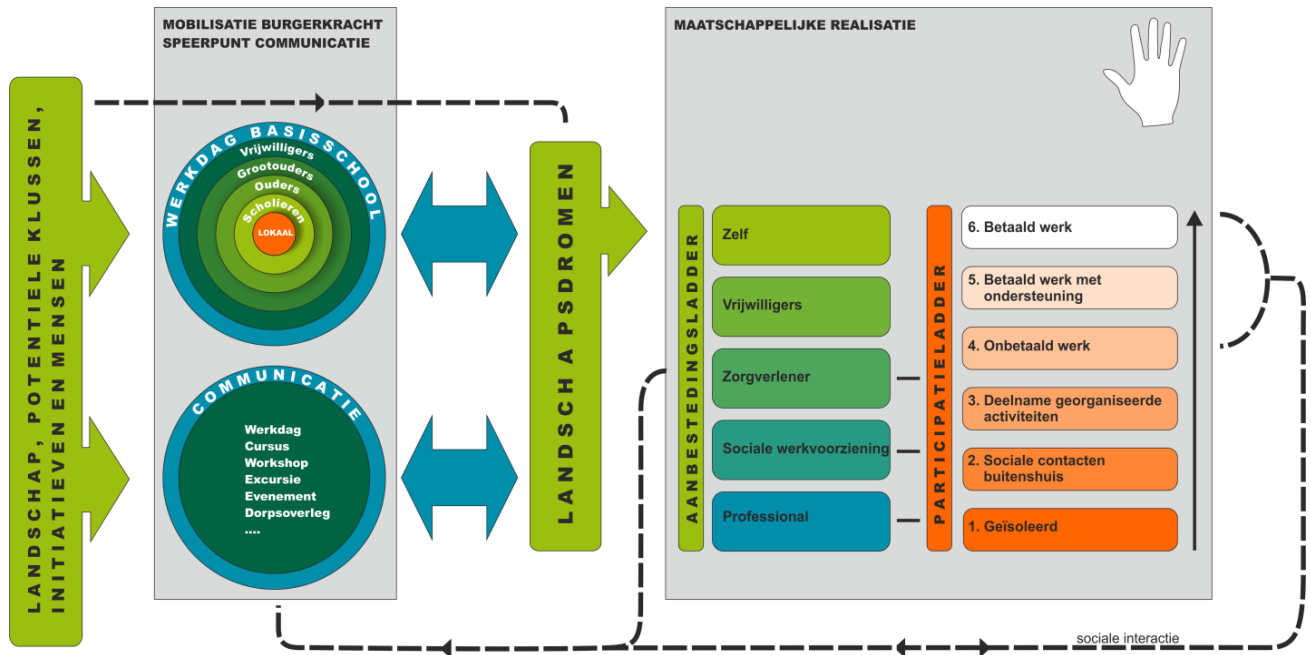
2.2 Het concept

Met het concept “alle Limburgers maken Limburg mee” zijn we in staat om de ontwikkelingen op het gebied van landschap en de Participatiewet te combineren. Het concept is gericht op het mobiliseren van burgerkracht en het, op maatschappelijke wijze, realiseren van projecten om zodoende op termijn alle Limburgers Limburg mee te laten maken. Het concept streeft verbetering van het landschap na en het verbinden van mensen eraan in de breedste zin.

Het landschap als eenheid, waarbinnen de multifunctionele samenleving opereert, vormt de basis en bron van nieuwe initiatieven, de zogenaamde Landschapsdromen. We proberen deze in beeld te krijgen door het landschap voor de bewoners relevant te maken. De basis ligt bij de basisscholen. We gaan met groep 7 of 8 een dag in het landschap aan de slag. IKL begeleidt deze dag maar dat doen we niet alleen: ouders, grootouders en enthousiasme vrijwilligers dragen hier aan bij. Zo ontstaat een community rondom deze activiteit die we mobiliseren om zelf ook actie te ondernemen en hun landschapsdroom te realiseren. Naast de geprogrammeerde activiteiten met basisscholen wordt er veel aan communicatie gedaan. We zetten daartoe actieve middelen in: werkdagen in het landschap, “zaagterdagen”, cursussen, workshops, excursies of evenementen. We spreken mensen hierbij aan op hun persoonlijke behoefte. Uiteraard wordt ook gebruik gemaakt van de meest bekende en relevante social- media.

De landschapsdromen die hieruit voortkomen gaan we zoveel mogelijk realiseren. We zetten daar onze aanbestedingsladder voor in, deze streeft naar een zo groot mogelijke maatschappelijke spin-off.

Allereerst bekijken we met de initiatiefnemer wat hij of zij zelf kan oppakken. Kan dit niet dan kijken we of andere lokale mensen een rol kunnen spelen. Hierna benaderen we zorginstellingen en sociale werkvoorzieningen. Cliënten die gebruik maken van deze partijen vallen onder de Participatiewet. Binnen deze wet wordt de participatieladder gehanteerd, welke bestaat uit 6 treden. Helemaal onderaan de ladder staan mensen die geïsoleerd leven en volledig afhankelijk zijn van anderen. Op de bovenste trede staan mensen met een uitkering die echter wel tot betaald werk over kunnen gaan en daarmee onderdeel uitmaken van de arbeidsbevolking. In de treden ertussen staan mensen die begeleid klussen uitvoeren of aan (arbeidsmatige) dagbesteding kunnen deelnemen. Diverse zorginstellingen en sociale werkvoorziening opereren in de bandbreedte van de participatieladder.

Conform de Participatiewet streven de coaches van het werkplein en de participatiecoaches ernaar om de cliënt hoger op de ladder te krijgen. Het landschap vormt voor een bepaalde groep werklozen een aangename plek om werkzaam te zijn en in hun kracht te komen, al dan niet als betaald werk, vrijwilligerswerk (arbeidsmatige) dagbesteding.

Als laatste op onze aanbestedingsladder staan de professionals, deze zijn onmisbaar voor het oppakken van de moeilijke klussen.

Binnen het concept "Alle Limburgers maken Limburg mee" vindt interactie plaats tussen de verschillende partijen in de aanbestedingsladder, zoals werkzoekenden vanuit de participatiewet, cliënten van zorginstellingen en vrijwilligers uit een dorp of wijk. Voor cliënten in de zorg wordt het makkelijk om te groeien op de ladder omdat de verschillende zorgaanbieders zich onder het concept scharen. Ze kunnen dan ook binnen het landschap, dat hun doet groeien, blijven opereren. Daarnaast is het mogelijk voor werkzoekenden uit trede 4, 5 en 6 van de participatieladder om samen met een van onze medewerkers reguliere werkdagen te begeleiden. Zodoende neemt de sociale interactie toe. Andersom werkt het ook: enthousiaste vrijwilligers kunnen werkzoekenden of cliënten begeleiden tijdens hun werkdagen.

In de hoogste trede van de participatieladder zitten tevens schoolverlaters die ondanks hun afgeronde studie geen werk hebben. Wij kunnen hen geen baan bieden maar wel werkervaring op het gebied van groenbeheer, onderzoek, begeleiden van groepen etc. Bijvoorbeeld een afgestudeerde student van de SPW, PABO of groenopleiding kan uitstekend werkdagen ondersteunen en zodoende ervaring opdoen en netwerken.

De uitgevoerde klussen moeten uiteraard voldoen aan een bepaalde kwaliteit en de klus moet veilig worden uitgevoerd. Wij zorgen ervoor dat iedere partij een uitdagende klus op maat krijgt aangeboden, het zogenaamde job-carven. Daarnaast is het voor de begeleiders van groepen mogelijk om een cursus te volgen zodat deze meer kennis en kunde opdoet hoe de werkzaamheden in het landschap uitgevoerd moeten worden. Uiteindelijk blijft IKL verantwoordelijk voor de kwaliteit en de uitvoering ervan, we zorgen dan ook voor de juiste begeleiding en toezicht.

Door, in het decor van het Limburgse landschap, burgerkracht te combineren met de kansen en verplichtingen uit de participatiewet maken alle Limburgers hun landschap mee!

3 Burgerparticipatie en vrijwilligerswerk

De stichting IKL maakt landschap relevant voor mensen in Limburg. We geloven dat mensen door samen te werken in het landschap zich beter thuis voelen en zich kunnen ontwikkelen. Landschapsbeheer wordt steeds meer het domein van iedereen. Daardoor wordt het landschap steeds meer het decor voor activiteiten van een steeds bredere groep mensen. Het landschap krijgt betekenis voor hen omdat ze het “meegemaakt” hebben. Door deze ervaring zal de landschapswerker als mede-creëerder ook altijd een eigen en sterk gevoel hebben.

IKL staat nu voor het punt waar wij met een nieuwe aanpak aan het vrijwilligerswerk werken. Burgerparticipatie biedt ons de kans om het vrijwilligerswerk veel breder te benaderen. De doelgroep verschuift en ook de relevantie bij de deelnemer om mee te doen verandert. De stichting is in 2014 gestart met het uitwerken van deze nieuwe aanpak waarmee we in 2015 ook stappen gaan zetten. En hoewel de ambitie is om veel meer mensen aan het werk te zetten, is het vanwege de reorganisatie in 2014 en het werken aan de nieuwe koers niet helemaal gelukt om de resultaten in het verlengde van deze ambitie te boeken.

3.1 Vrijwilligersbeleid

IKL heeft in 2014 haar vrijwilligersbeleid verwoord in de notitie Vrijwilligersbeleid IKL 2014-2016. IKL wil dat er oog is voor de belangen van vrijwilligers en deelnemers aan landschapsactiviteiten. Groot probleem is daarbij dat de deelnemers aan activiteiten slechts zelden als directe vrijwilligers van de stichting gezien moeten worden. Vrijwilligers en deelnemers aan activiteiten komen nagenoeg altijd in verenigings-, school- of teamverband. Anderen komen weer als deelnemer aan een buitenuitje of educatieve activiteit. De activiteiten zijn ook gericht op het (samen) ervaren van landschapswerk. Andere vrijwilligers organiseren zelfstandig activiteiten in hun eigen woonomgeving. Hierbij helpt IKL hen op veel verschillende manieren.

De stichting IKL vindt goede werkdagen met aandacht voor de deelnemers en hun veiligheid belangrijk en heeft een allesomvattend plan van aanpak vrijwilligerswerk (2012) gemaakt. Dit plan helpt ons de ARBO-verantwoording te maken én zorgt voor een zorgvuldige aanpak ten aanzien van de Flora en Fauna-wet. Deelnemers en vrijwilligers zijn niet door middel van een overeenkomst of iets dergelijks gebonden aan de stichting IKL. De stichting heeft echter wel de behoefte om vrijwilligers nadrukkelijker aan zich te binden.

In het vrijwilligersbeleid beschrijven we hoe dit vrijwilligersveld eruit ziet en welke deelnemers er zijn. Welke rollen er zijn en welke positie IKL daarbij inneemt. Werving, binden, scholing, begeleiding en beloning van vrijwilligers. Er wordt concreet benoemd welke personeelsleden voor welke activiteit aanspreekpunt zijn. Dit alles met het bewustzijn dat elke werkdag als activiteit op zich wordt voorbereid en geëvalueerd. Hierdoor is er sprake van transparantie en een voortdurende verbetercyclus. Met het plan nemen we een positie in tussen de oude en de te verwachten situatie. Omdat deze erg dynamisch is, nemen we ons voor om in 2016 weer nieuw vrijwilligersbeleid en daarmee ook plannen van aanpak te maken.

3.2 Deelnemers en activiteiten

In totaal hebben 6.551 deelnemers meegewerkt tijdens 876 werkdagen; 279 vrijwilligers waren betrokken bij het organiseren van werkdagen. In totaal werd 52.923 uur vrijwilligerswerk verzet. Er is een daling in het totaal aantal vrijwilligers/deelnemers. Deze wordt met name veroorzaakt door een daling van het aantal werkdagen voor basisscholen.

3.3 Weekendvrijwilligers

Hoewel getalsmatig niet erg veel verandert, lijken zich toch veranderingen voor te doen. We zien steeds meer “open werkdagen” met een spontaan karakter. Ook zien we de nog steeds meer Scoutinggroepen deelnemen. Getalsmatig spelen de hakhoutbrigades een steeds grotere rol. In grote lijnen is de deelname aan werkdagen die in de weekenden werden georganiseerd ook dit jaar weer gelijk gebleven. Het aantal werkuren daalde licht van 34.132 naar 33.755. Het aantal deelnemers steeg licht naar 2.398 en het aantal dagen daalde van 726 naar 660.

Weekendvrijwilligers	Aantal vrijwilligers	Aantal deelnemers	Aantal dagen	Aantal uren
2014	186	2.398	660	33.755
2013	215	2.307	726	34.132
2012	315	2.415	741	32.717
2011	274	2.174	817	29.120

In bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van actieve vrijwilligersgroepen in de provincie Limburg.

3.4 Vakantiekampen voor landschapswerk

Niet alleen Limburgers zetten zich in voor het Limburgse Landschap. Ook andere Nederlanders leveren, in hun vakantie nog wel, hun bijdrage. VOBULA organiseerde in samenwerking met de Zuid Limburgse Stoomtreinmaatschappij (ZLSM) twee kampen waarbij in totaal 89 deelnemers 5 dagen werkten. Daarnaast organiseerde de ANWB de Hoogstamkampen. Deze kampen zijn bedoeld voor het ledenhulpcorps. In de winterperiode wordt er in totaal door 97 mensen gesnoeid in de hoogstamboomgaarden. IKL zorgt hier voor de voorbereiding en begeleiding van de activiteiten. Dit jaar snoeide de ANWB een extra dag in het kader van een Bloesemfest-activiteit in Sittard-Geleen, waarbij ook lokale deelnemers werkten.

Kampen	Deelnemers	Dagen	Uren
2014	186	20	2.262
2013	175	13	2.214
2012	180	13	2.259

3.5 Adoptieproject kleine landschapselementen

In Limburg namen 98 basisscholen deel aan dit project, daarmee wordt via dit project een kwart van de Limburgse kinderen bereikt die zo een dagje buitenwerk meemaken. De daling in het aantal scholen komt doordat in enkele gemeenten er geen duidelijkheid was over de gemeentelijke bijdrage waardoor scholen later of te laat benaderd konden worden. IKL verzorgt bij 81 scholen de begeleiding van de werkdagen. Bij de andere scholen gebeurt dit door medewerkers van educatieve diensten (Maastricht, Kerkrade), vrijwilligers, gemeente. Bij alle werkdagen worden vrijwilligers ingeschakeld. Vanuit school komen natuurouders mee en IKL probeert lokale vrijwilligers actief bij de werkdagen te betrekken.

Adoptieproject	Deelnemers	Dagen	Uren
2014	2.777	96	7.763
2013	3.371	119	10.216
2012	3.240	117	9.025

3.6 Voortgezet onderwijs

Met de beëindiging van de Maatschappelijke stage door de regering is helaas ook een eind gekomen aan de toenemende bijdrage van scholieren uit het voortgezet onderwijs aan het landschap. In 2014 hebben we samen met zeven onderwijsinstellingen toch voor 659 leerlingen een dag buiten kunnen organiseren. Deelnemende scholen benoemen de waarde van de activiteit vooral als vormend voor hun leerlingen. Bewegen zonder competitie, samenwerken, communiceren en ook "out of comfortzone" worden belangrijk gevonden. Ook in 2015 zal de stichting proberen deze leeftijdsgroep, die toch als een moeilijke doelgroep voor natuureducatie wordt betiteld, zo veel mogelijk uit te dagen met spannende projecten.

Voortgezet onderwijs	Deelnemers	Dagen	Uren
2014	659	22	2.903
2013	504	23	2.968
2012	1.170	26	5.241

3.7 Zorg

IKL kent al een lange samenwerking met Pedagogisch Sociaal Werk Midden-Limburg (PSW) en Riagg Zuid. Ze zoekt geschikte projecten, begeleidt de instellingen hierin en faciliteert zo nodig de ploegen.

Zorg	Deelnemers	Dagen	Uren
2014	16	60	3.360
2013	46	84	6.240
2012	16	60	1.920

3.8 Natuurwerkdag

Op de eerste zaterdag van november vindt in Nederland de Natuurwerkdag plaats. Tijdens deze dag waren er 38 locaties actief, waarbij 1164 mensen deelnamen aan de activiteiten die geboden werden op de verschillende locaties. De locaties organiseerde IKL samen met Scouting Limburg, IVN-afdelingen, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Limburgs Landschap en vooral lokale vrijwilligers. Afgelopen jaar is ook gestart met een samenwerking met Jong Nederland Limburg. In 2014 waren er 44 locaties en namen 1.452 mensen deel aan de Natuurwerkdag.

3.9 Landschapsactiviteiten voor bedrijven

IKL werkt graag met bedrijven en instellingen samen om met activiteiten te organiseren waarbij het personeel op een prettige manier in het landschap uitgedaagd wordt. Helaas kon deze samenwerking in 2014 slechts een maal worden aangegaan. Deze activiteit vond plaats met Visschers Olie BV in een natuurgebied in Venray. Daarnaast deden ook nog bedrijven mee aan de Natuurwerkdag en aan NLDoet. Deelnemers in dat verband zijn bij de Natuurwerkdag meegeteld.

3.10 Vrijwillige weidevogelbescherming

Limburg is geen echte weidevogelprovincie, toch zijn er 55 vrijwilligers die elk voorjaar de nesten van kievit, grutto, scholekster en wulp beschermen tegen werkzaamheden op weiland en bouwland. IKL organiseert jaarlijks een startavond voor de vrijwilligers. Ook leidt IKL nieuwe vrijwilligers (in samenwerking met een lokale vrijwilliger) op. Helaas is deze inzet tot nu toe niet voldoende om de terugloop van het aantal weidevogels tot staan te brengen. In 2014 werden in totaal 681 nesten beschermd, dat zijn er 32 meer dan in 2013. Hier tegenover staat dat er in 2014 meer predatie plaatsvond.

3.11 Vleermuiswerkers en steenmarterklachten

Burgers die klachten over vleermuizen hebben of vleermuizen met problemen hebben gevonden, kunnen contact opnemen met hun gemeente. In elke gemeente is een vrijwilliger actief, die klachten thuis bij de melder kan afhandelen. Dit netwerk van vleermuiswerkers werd ook in 2014 door de stichting IKL gecoördineerd. Jaarlijks handelt dit netwerk circa 100 meldingen af. Voor klachten over steenmarters geldt een vergelijkbare structuur. Alleen handelt hier een professioneel bedrijf voor de bestrijding van dierenoverlast de klachten af.

3.12 Paddenoverzetacties

In de hele provincie zetten lokale vrijwilligers al dan niet met steun van gemeenten en IKL paddenoverzetacties op. In 2014 ging het om 27 groepen die zorgdragen voor 34 locaties; in totaal zijn hierbij circa 300 vrijwilligers actief betrokken. Sommige paddenoverzetacties lopen al vele jaren maar jaarlijks vallen er ook enkele af. In 2014 is het overzetten op twee locaties gestopt omdat hier structurele voorzieningen zijn getroffen. Mensen die doodgereden padden zien gaan simpelweg tot actie over. IKL helpt hen bij het organiseren van een overzetactie. Meestal is het aantal kinderen bij deze overzetacties groot. Een eerste ervaring met de natuur een handje te helpen die vaak lang bijblijft. In het vroege voorjaar plaatsen vrijwilligers schermen, graven emmers in en zetten vanaf de allereerste trekbewegingen padden en andere amfibieën over. In totaal werden in 2014 bij IKL 8.818 overgezette dieren gemeld.

3.13 Netwerk Geelbuik en vroedmeesterpad

Het Platform voor de geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad is in 2000 opgericht. Doel is om de verschillende groepen bij elkaar te brengen: professionals, grondgebruikers en buurtbewoners. In de loop van de jaren is een groep deskundigen ontstaan van rondom de 70 personen, verdeeld over de acht zuidelijkste gemeenten. De Platformleden zijn actief in veertien leefgebieden, waar ongeveer 300 poelen liggen, die van belang zijn voor de Mergellandpadden.

In 2013 hebben zich ook afgevaardigden uit Belgisch Limburg aangesloten, die aan Belgische zijde monitoren. Grensoverschrijdend wordt afgestemd en vindt uitwisseling van gegevens plaats. Kennis en ervaring worden gedeeld en omgezet in raad en daad.

De coördinatie van het platform berust bij het adviesbureau Natuurbalans, de stichting RAVON en de stichting IKL. Zij adviseren en leiden de vrijwilligers op en gaan ook zelf aan de slag met tellen, meten en het organiseren van uitvoerend werk.

3.14 Cursus Groen en Doen

Het ministerie van Economische Zaken investeerde in 2013 en 2014 in groen vrijwilligerswerk. Dankzij een tweede Groen en Doen-traject kon IKL ook in 2014 aanvullende activiteiten organiseren.

3.14.1 Praktijkcursus landschapsbeheer

IKL organiseerde in de laatste maanden van 2014 een praktijkcursus. Een gemêleerde groep van 22 deelnemers nam deel aan de cursus van 10 bijeenkomsten. De deelnemers kwamen van natuurverenigingen, jeugdwerk, particulieren en zorg. Vanwege de samenwerking met RAVON kon er een extra excursie aan het programma worden toegevoegd. Doel van de cursus is dat de cursisten na de cursus zelfstandig (eenvoudige) werkdagen in natuur en landschap kunnen organiseren.

3.14.2 Cursussen en instructies gericht op veilig vrijwilligerswerk

IKL vindt het belangrijk om vrijwilligers veilig te laten werken. Sterker nog IKL organiseert al haar werkdagen "Arbo-proof" en stimuleert vrijwilligers hetzelfde te doen. Dankzij Groen en Doen konden er drie workshops worden georganiseerd waarbij vrijwilligers bewust worden gemaakt van risico's en manieren leren om veilig te werken.

3.14.3 Cursus werken met de kettingzaag

Voor een groep van 8 vrijwilligers, waarvan bekend is dat ze met motorkettingzagen werken, is in samenwerking met praktijkschool IPC en stichting het Limburgs Landschap een tweedaagse kettingzaagcursus (29-11-2014 en 20-12-2014) in Susteren gegeven. De cursisten ontvingen na de cursus een certificaat waarmee zij hun vaardigheid kunnen aantonen.

3.14.4 Veilig hoogstam snoeien

Op 11-10-2014 organiseerde IKL een workshop veilig snoeien in Raar (Meerssen). De instructie was bedoeld voor alle leden van hoogstambrigades. Deze mensen werken ook daadwerkelijk op hoogte en lopen daarmee een risico. Een belangrijk deel van de workshop was gericht op bewustwording van risico's. De instructie vond plaats voor 28 snoeiers in een boomgaard zodat er onder praktijkomstandigheden geoefend kon worden.

3.14.5 Veilig klimmen voor uilskuikens

De Limburgse steen- en kerkuilvrijwilligers werken al jaren aan het op stand houden van de uilenpopulaties in Limburg. Een analyse leerde dat er nogal wat klimwerk werd verricht waarbij de risico's groot waren. IKL heeft in overleg met de Uilenwerkgroep een methode ontwikkeld waarbij er veilig op hoogte kan worden gewerkt. Vervolgens is er op 27-2-2014 een programma in Posterholt verzorgd waarbij de 30 deelnemers bewust werden gemaakt van de risico's. Daarna is er in praktijksituaties geklommen.

3.14.6 Workshops gericht op activiteiten organiseren

IKL wil vrijwilligers helpen om activiteiten te organiseren. Door vrijwilligers bijvoorbeeld te focussen op de doelen die met een groep mensen te halen zijn, zullen ze betere werkdagen organiseren, meer deelnemers trekken en uiteindelijk meer landschap in onderhoud krijgen.

3.14.7 Werkdagen organiseren Natuurwerkdag

Als opmaat voor de jaarlijkse Natuurwerkdag werd op 27-10-2014 in Susteren een workshop georganiseerd voor organisatoren van de Natuurwerkdag. Dit werd gecombineerd met de uitgifte van het benodigde gereedschap voor de vrijwilligers. Er was erwtensoep en een bescheiden lunch voor de 15 deelnemers. Doel van de activiteit was om samen achter methoden te komen waarbij we als begeleiders kunnen laten gebeuren wat de deelnemers eigenlijk hopen (en ons zelden mededelen).

3.14.8 Burgers leren elkaar landschap

Op aanvraag van dorpsraad Kernenoverleg Vilt (Valkenburg) kon IKL een dag organiseren waarbij inwoners uit Vilt samen de omgeving verfraaiden. De activiteit was erop gericht om een groep inwoners blijvend bij de zorg voor een (toekomstige) dorpsboomgaard te betrekken. Hiertoe werd er een startup georganiseerd op zaterdag 4-10-2014 met 25 inwoners (jong en oud). Er werd gewerkt aan een wandelpad van het Limburgs Landschap en aan tuintjes van mensen die deze zelf niet meer kunnen onderhouden.

3.14.9 Inspiratiedag Scharrelkids

In samenwerking met het IVN Limburg is een inspiratiedag verzorgd waarbij 12 IVN-vrijwilligers geïnspireerd werden om activiteiten spannender te maken. Hierbij heeft IKL een toelichting gegeven op het inzetten van Adventure Education. Werving vond plaats via het IVN.

3.14.10 Broedstoven maken voor vliegend hert

Tijdens deze workshop van twee bijeenkomsten hebben de deelnemers intensief kennis gemaakt met vliegende herten. Niet dat deze in november te zien zijn maar hiervoor is een uitgebreide toelichting met dia's gegeven. Hierbij hebben de 19 deelnemers ook gebrainstormd om zo nieuwe mogelijkheden voor broedstoven te bedenken. Tijdens de buitendag is er in drie groepen gewerkt om drie broedstoven op een particulier landgoed te maken.

3.14.11 Heggen tuunen

Samen met de Vogelwerkgroep Bemelen is een instructie georganiseerd. Tijdens een stralende lentedag is een grote groep van 17 personen aan de slag gegaan om heggen te tuunen.

3.14.12 Zeis instructie

Midden in de zomer heeft de stichting IKL samen met Natuurmonumenten een zeis instructie georganiseerd voor 20 vrijwilligers en belangstellenden.

3.15 Startavonden en activiteiten

In Limburg zijn verschillende netwerken actief die zich richten op de bescherming van beschermde diersoorten. Deze vrijwilligers verzetten veel werk dat specialistisch, specifiek en lokaal plaatsvindt. Het uitwisselen van ervaringen is daarom erg belangrijk. Daarnaast hebben deze activiteiten een belangrijke functie om de groep bij elkaar te houden en om nieuwe mensen de weg te wijzen.

3.15.1 Startavond geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad

Bij deze startavond waren 30 vrijwilligers aanwezig. Deze twee mergellandpadden zijn verschrikkelijk zeldzaam. Hun poelen en biotopen vereisen speciale en jaarlijks terugkerende zorg. De resultaten die deze vrijwilligers hebben behaald zijn geweldig. Het netwerk opereert in nauwe samenwerking met landelijke experts en terreinbeheerders. Het afgelopen jaar kon er ook kennisuitwisseling met Belgen plaatsvinden.

3.15.2 Startavond vleermuiswerkers

De Limburgse vleermuiswerkers helpen mensen die overlast of problemen met vleermuizen hebben. Meestal gaat het om kraamkolonies die in spouwmuren zitten waarbij de bewoners zo snel mogelijk van de vleermuizen af willen. De vleermuiswerkers gaan dan ter plekke de problemen oplossen. Deze avond is in samenwerking met de VZZ specialisten georganiseerd. Er waren 16 vrijwilligers.

3.15.3 Startactiviteit paddenoverzetters

Het paddenoverzetten is voor inwoners vaak een eerste kennismaking met het actief aan de slag gaan voor de natuur. IKL wil deze lokale initiatieven versterken door initiatiefnemers ervaringen te laten uitwisselen en hen zo te inspireren door te gaan of andere mensen bij de paddenoverzetactie te betrekken. Bij de startactiviteit waren 10 vrijwilligers aanwezig.

3.15.4 Startavond weidevogelbeschermers

De groep trouwe weidevogelbeschermers wordt wel aangevuld met nieuwe vrijwilligers maar opvallend is dat er veel vertrouwde gezichten bij deze bijeenkomst zijn. Hoewel de stand van de weidevogels maar af blijft nemen blijven deze mensen elk voorjaar weer nesten opsporen en beschermen. Deze avond waarbij 15 vrijwilligers aanwezig waren, werd in samenwerking met SOVON georganiseerd waarbij het thema predatie van nesten was.

4 Groene landschapselementen

Algemeen

De groene landschapselementen in het agrarische cultuurlandschap, zoals bosjes, houtwallen, knotbomen, graften en holle wegen maken het landschap aantrekkelijk en geven het een eigen identiteit. Herstel en onderhoud van deze elementen heeft dan ook nadrukkelijk onze aandacht.

Landschapselementen

De onderstaande tabel geeft voor de belangrijkste groepen van landschapselementen aan hoeveel er op enigerlei wijze onderhouden of hersteld werden. Ter vergelijking zijn ook de cijfers van het voorgaand jaar opgenomen.

Type landschapselement	Aantal (stuks)	Lengte (meter)	Opper-vlakte (are)	Aantal (stuks)	Lengte (meter)	Opper-vlakte (are)
	2014	2014	2014	2013	2013	2013
Graft	18	2.720	157	17	1.930	116
Holle weg	3	250	14	5	1.400	148
Houtwallen en houtsingels	41	10.161	609	37	6.218	505
Bos	56	n.v.t.	5.263	52	n.v.t.	3.144
Knotboom	286	n.v.t.	n.v.t.	367	n.v.t.	n.v.t.
Hoogstamboomgaard	283	n.v.t.	n.v.t.	319	n.v.t.	n.v.t.
Poel	5	n.v.t.	n.v.t.	12	n.v.t.	n.v.t.
Bomen	142	n.v.t.	n.v.t.	11	n.v.t.	n.v.t.
Hooiland en overig natuurterrein	9	n.v.t.	949	5	n.v.t.	111

Hoogstamboomgaarden

De omvang van het werk aan 283 hoogstamboomgaarden (zie tabel hierboven) rechtvaardigt het opnemen van de onderstaande toelichting op de inhoud van de werkzaamheden. In 2014 vonden in 22 gemeenten activiteiten plaats in en rond hoogstamboomgaarden. Denk daarbij aan beheer, herstel, inrichting, snoeidemonstraties en cursussen. Het aantal bestaande boomgaarden dat sinds het begin van het hoogstamproject genoemde activiteiten werden uitgevoerd bedraagt inmiddels 2.133.

In 2004 startte IKL met het uitvoeren van de reguliere snoei van boomgaarden bij eigenaren die geen kans zien om dit zelf te doen. Dat gebeurt in nagenoeg alle gevallen via de subsidie Programma Beheer/SNL. IKL vraagt onderhoudssubsidie aan op basis van bruikleenovereenkomsten met de eigenaren. In 2014 waren op deze wijze in 170 boomgaarden 4.980 hoogstambomen in regulier beheer bij IKL. Daarnaast is in het kader van gemeentelijke jaarprogramma's in 46 boomgaarden het achterstallig (snoei-)onderhoud weggewerkt aan 809 hoogstamfruitbomen.

In het kader van de aanleg van nieuwe hoogstamboomgaarden zijn in 2014 in 67 boomgaarden in totaal 635 hoogstamfruitbomen geplant. Bovendien werden in bestaande boomgaarden 178 dode bomen vervangen door nieuwe bomen. Het aantal geplante hoogstamfruitbomen sinds het begin van de hoogstamactie in 1989 steeg daarmee tot 44.548. In 2014 plantten we 1.090 m. aan hagen. De totale lengte van aangeplante heggen bedraagt inmiddels 248 kilometer.

De aanleg van nieuwe boomgaarden en heggen vond voornamelijk plaats in het kader van de gemeentelijke jaarprogramma's. Daarnaast werden boomgaarden aangeplant en hersteld met financiering middels bijdragen van de eigenaren, Europa (POP), Provincie Limburg en de Nationale Postcode Loterij.

De stichting IKL vormt voor hoogstameigenaren het orgaan dat adviezen vertrekt ten aanzien van mogelijke subsidieregelingen voor aanleg en beheer van hoogstamboomgaarden maar ook voor specifieke vaktechnische zaken aangaande het beheer, aanplant en biologische ziekten en

plagenbestrijding in hoogstamfruitbomen. In 2014 werden in dit vakgebied aan grondeigenaren, gemeenten en overige ruim 250 adviezen verstrekt.

Cursussen

In 2014 verzorgde IKL drie basis-hoogstamcursussen. In Zuid Limburg is de basiscursus georganiseerd in Eijsden waaraan 22 personen deelnamen. Een tweede basiscursus is georganiseerd de gemeente Gennep (Venzelderheide) in november-december 2014. Hieraan namen 14 personen deel. In deze cursussen werd naast het beheer van hoogstamboomgaarden ook aandacht besteed aan het beheer van erfbeplantingen en overige landschapselementen. Verder is er een opfriscursus georganiseerd in Sittard waaraan 12 personen hebben deelgenomen. In Heerlen is voor de hoogstamvereniging "de Loorenhof" en geïnteresseerden uit Heerlen een vierdaagse cursus georganiseerd voor 17 deelnemers. Als laatste zijn vier instructiedagen georganiseerd voor in totaal 86 deelnemers aan de ANWB-snoeikampen.

Thema- en instructiedagen

In 2014 zijn een aantal thema- en instructiedagen georganiseerd rond het beheer van hoogstamboomgaarden. Deze activiteiten waren toegankelijk voor vrijwilligers en eigenaren van boomgaarden. Het betrof:

- Snoei instructie Belletboomgaard in samenwerking met de stichting Limburgs Landschap
- Veiligheidsinstructie snoeien in hoge fruitbomen
- Praktijkdag biologische bestrijding |Ziekten en Plagen
- Snoei- en veiligheidsinstructie snoeigroep Loorenhof te Heerlen.

Planten Nu!

Onderdeel van de plantactiviteiten door IKL vormt het project Planten Nu dat in opdracht van ARK-Natuurontwikkeling wordt uitgevoerd. In 2014 voerde de stichting IKL in dit kader in Drielandenpark (Vaals en Gulpen-Wittem) en het Nederlands deel van het Kempen-Broek (Weert en Nederweert) nieuwe plantwerkzaamheden uit. Particuliere eigenaren van percelen kunnen via een aantrekkelijke regeling in aanmerking komen voor de aanleg van een landschappelijke beplanting op, rond en buiten het erf. In 2014 stelden we voor 42 belangstellende eigenaren van erven en percelen in het buitengebied beplantingsplannen op die ook werden uitgevoerd. Het ging daarbij om de aanleg van 266 hoogstamfruitbomen, 126 loofbomen, 2.657 meter heg en 2.080 stuks bosplantsoen.

5 Biodiversiteit en leefgebieden

Algemeen

Het landschap als leefgebied van planten en dieren krijgt bijzondere aandacht van de stichting IKL. Van noord tot zuid komen op uiteenlopende plekken in het Limburgse cultuurlandschap bijzondere, vaak ook kwetsbare en bedreigde soorten voor. IKL zet zich in voor behoud en verbetering van hun leefgebied.

Project Restore

Eind 2012 is door IKL een projectvoorstel opgesteld om deel te nemen aan het INTERREG IV-project *Restore* dat zich richt op de bevordering van de biodiversiteit in groeven. Dit voorstel is goedgekeurd en het project loopt van 13 september 2012 tot 1 oktober 2015. De werkzaamheden van IKL bestaan uit het voortzetten van de activiteiten door het Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad, en de monitoring van de populaties van beide soorten. Daarnaast is een inventarisatie van kleine, verlaten dagbouwgroeven in Zuid-Limburg uitgevoerd. Voor enkele van deze groeven zijn beheer- en inrichtingsvoorstellen uitgewerkt die de groeves geschikt moeten maken voor een aantal bedreigde soorten, waaronder de geelbuikvuurpad en de vroedmeesterpad. In 2014 zijn de populaties van beide paddensoorten door de Stichting RAVON en ecologisch adviesbureau Natuurbalans-Limes Divergens gemonitord. In een vijftal groeves in de gemeenten Simpelveld, Voerendaal en Eijsden-Margraten zijn in samenwerking met Staatsbosbeheer en particuliere eigenaren herstelwerkzaamheden uitgevoerd. Een belangrijk aandeel van deze werkzaamheden bestaat uit het open kappen van de groeves zodat deze weer aantrekkelijk worden voor warmte minnende soorten planten en dieren. Tevens worden de groeves hierdoor weer zichtbaar waarmee ook de cultuurhistorische aspecten van het landschap worden benadrukt. Voor vier andere groeves zijn in samenwerking met de stichting Het Limburgs Landschap, de vereniging Natuurmonumenten en particuliere eigenaren werkzaamheden voorbereid. De uitvoering hiervan is voor 2015 gepland.

Uitgevoerde maatregelen voor soorten

In de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's van de stichting krijgt het herstel en behoud van leefgebieden van planten en dieren in het cultuurlandschap steeds meer aandacht. De maatregelen zijn erg divers van aard en schaal. Het grootste deel van de maatregelen zijn primair gericht op soorten die op Europese schaal bedreigd zijn. De belangrijkste soorten zijn de hazelmuis, de vroedmeesterpad, de geelbuikvuurpad, de knoflookpad, het vliegend hert en de zeggekorfslak. Werkzaamheden die voor deze soorten worden uitgevoerd komen ten goede aan een groot aantal minder kritische soorten en dragen hiermee bij aan het algehele behoud van de biodiversiteit in Limburg.

Voor zoogdieren is in Zuid-Limburg onder meer voor de hazelmuis hakhoutbeheer uitgevoerd in bosranden en zijn voor de eikelmuis struweelhagen aangeplant. Bij amfibieën lag het accent op de aanleg, herstel en de instandhouding van voortplantingswateren en landbiotopen van de vroedmeester- en geelbuikvuurpad. Veel van deze werkzaamheden zijn afgestemd op het lopende, provinciale introductieprogramma van de geelbuikvuurpad in Zuid-Limburg dat door het ecologisch adviesbureau Natuurbalans – Limes Divergens wordt uitgevoerd. De maatregelen hebben zich daarom geconcentreerd in het noordelijk deel van het Savelsbos, ten zuiden van Cadier en Keer. In samenwerking met Staatsbosbeheer en particuliere eigenaren zijn hier nieuwe voortplantingswateren voor de geelbuikvuurpad en poelen voor de vroedmeesterpad aangelegd. Daarnaast is een groot aantal poelen opgeschoond en zijn nieuwe schuilgelegenheden bij diverse poelen aangelegd en is bosrandenbeheer uitgevoerd om het landbiotoop te verbeteren. Mede door deze maatregelen is de geelbuikvuurpad in 2014 geïntroduceerd bij groeve Blankenberg. Deze maatregelen zijn deels uitgevoerd met financiële bijdragen uit de projecten RESTORE en Kleine Groene Doelen.

In Midden-Limburg werkte IKL - evenals de voorgaande jaren - mee aan een kweek- en uitzetprogramma voor de sterk bedreigde, zeldzame knoflookpad. In 2014 is het eerste voorzichtige succes in dit project geboekt. In de voortplantingsperiode zijn de eerste dieren uit het kweekprogramma terug gevangen die op weg waren naar het voortplantingswater.

Voor reptielen (gladde slang, zandhagedis, levendbarende hagedis en hazelworm) werden bestaande leefgebieden verbeterd door de uitvoering van werk aan bosranden en heideterreintjes in Midden- en Zuid-Limburg. Op veel plaatsen vond kleinschalig maaibeheer plaats: onder meer voor de flora van kalkgrasland, maar ook voor vlinders (veldparelmoervlinder in Maastricht) en de zeggekorfslak in Nuth. In Eijsden-Margraten en Schinnen werden broedstoven aangelegd voor het vliegend hert, een bijzondere kever die voor zijn voortbestaan afhankelijk is van dood hout en oude, kwijnende bomen. De broedstoven bestaan uit ingegraven stammen eikenhout. Tevens is het uit 2006 daterende actieplan voor deze soort geactualiseerd op basis van nieuwe inzichten in de ecologie en de verspreiding in Limburg.

In bijlage 2 worden de getroffen maatregelen voor de bescherming van planten en dieren en leefgebieden opgesomd.

6 Cultuurhistorie

Inleiding

Het Limburgse landschap laat zich lezen als een boek. Een boek vol plaatjes en verhalen. Verhalen, zinnen, woorden, gevlochten tussen leestekens. Die leestekens zijn de kleine landschapselementen. De details die bepalen hoe 'het boek' wordt gewaardeerd, hoe het landschap beleefd wordt en het wordt ondergaan. Juist die kleine elementen – de markante boom, het eenzame wegwkruis, de bloeiende boomgaard, de schaduwrijke holle weg, de geheimzinnige donkere opening van mergelgrotten in een grazige helling – zorgen ervoor dat het landschap wordt herkend als het eigen landschap. Het landschap, onze zichtbare omgeving is een afspiegeling van ons natuurlijk en cultureel erfgoed. Ons landschap is het verhaal van eeuwenlange menselijke activiteit, eeuwen van wonen en werken in en met het landschap. De leestekens zijn nog overal zichtbaar en samen vormen zij het verhaal van een streek. IKL zet zich in voor het behoud van dit cultuurhistorisch erfgoed en laat mensen de verhalen van het landschap kennen.

Een cultuurhistorisch element dat op zich zelf staat komt zelden voor. Het element maakt integraal onderdeel uit van het landschap. Veelal wordt werkveldoverstijgend gewerkt om tot de beste resultaten te komen. Dit doen we samen met lokale partijen en deskundigen die ons hierbij voorzien van de nodige kennis en kunde.

Religieus erfgoed

Geen provincie in Nederland is zo rijk bedeed op het vlak van religieus erfgoed. Kruisen en kapellen vormen karakteristieke punten in en rond de dorpen en herkenningpunten in het landschap. Hoewel de waardering voor klein religieus erfgoed is toegenomen, blijkt het steeds moeilijker om de vele kruisen en kapellen te onderhouden. De voornaamste oorzaak is dat hiervoor steeds minder vrijwilligers beschikbaar zijn. Daarom hebben Monumentenwacht Limburg en IKL in eerdere jaren een omvangrijk programma uitgevoerd om veel kruisen en kapellen op te knappen. Nog steeds zetten wij ons hiervoor in, in 2014 is aan 4 kapellen en 2 kruisen gewerkt, zie onderstaand overzicht. Ook heeft IKL in 2014 een ontwerp gemaakt voor de groene inrichting rondom bedevaartsoort Pater Karel in Munstergeleen. Bijzonder was ook het lokale initiatief voor het herstel van de oude processieroute in Nunhem. Hiervoor werden nieuwe paden en een brug aangelegd.

Landgraaf Leudal	Kapel Rimborg Processieroute Nunhem	Herstel trappen bij kapel. Ondersteuning lokaal initiatief voor herstel oude processieroute, plaatsen brug over beek.
Leudal Leudal	Kruis Holpotterweg, Buggenum Antoniuskapel, Uffelsemolen	Nieuwe inrichting en herstel kruis. Herstel beplanting met religieuze betekenis rond kapel.
Maastricht Meerssen	Kapel Molenweg, Amby Centenkapel	Herstel groen en nieuwe inrichting. Wegwerken achterstallig onderhoud en landschappelijk groen. Tevens nieuwe inrichting.
Simpelveld Sittard-Geleen	Herstel wegwkruis Vlengendaal Pater Karel, Munstergeleen	Ondersteuning lokaal initiatief, herstel wegwkruis. Tuinontwerp bedevaartsoord.

Cultureel erfgoed

Veel minder bekend dan de kruisen en kapellen, heeft het Rooms-Katholieke leven bijgedragen aan het culturele erfgoed. Plekken voor vertier en vermaak, maar waar ook altijd een duidelijke boodschap werd verteld. In 2014 werkte IKL aan twee openluchttheaters, opgericht door of ten behoeve van de kerk. Het theater van Spaubeek was nog zichtbaar maar zwaar achterstallig in onderhoud, het theater van Rimborg inmiddels verdwenen. Bij deze laatste werd samen met een lokale groep vrijwilligers een plan gemaakt om de geschiedenis op een subtiele manier te laten herleven. Ook werd gewerkt aan de groene omgeving van een voormalig Rooms katholieke vakantiehuis.

Beek	Openluchttheater Spaubeek	Verwijderen alle groene opslag in het theater.
Horst a/d Maas	RK vakantiehuis St. Anna	Herstel beplanting rond vakantiehuis.
Landgraaf	Openluchttheater Rimborg	Beleef- en zichtbaar maken project.

Militair erfgoed

Veel van de sporen die onze geschiedenis heeft achtergelaten komen voort uit conflicten over macht, grond en religie. Landschapselementen als loopgraven, tankgrachten, motten en landweren zijn hier sporen van. Uit recentere tijd zijn de bekende bunkers uit de tweede wereldoorlog. Minder bekend is dat er ook nog duidelijke sporen zijn van de Koude Oorlog. In 2014 werkten we aan een luchtwachtoren in Echt-Susteren, die onderdeel uitmaakte van een waarschuwingssysteem uit de Koude Oorlog om vijandelijke vliegtuigen te kunnen signaleren. Maar ook aan de motte Bolleberg, een vluchtheuvel en uitzichtpunt die eenzelfde functie had, maar dan al uit de elfde eeuw.

Echt-Susteren	Luchtwachtoren Haarenderweg	Verwijderen begroeiing om toren beter zichtbaar te maken.
Echt-Susteren	Motte Bolleberg	Ontwerp voor de motte met als doel de motte toegankelijk en beleefbaar te maken. Regie over het voorbereidingsproces. Organiseren en begeleiden werkdag voor schoolkinderen.
Gulpen-Wittem	Motte Epen	Onderhoud groen op en rond motte.
Gulpen-Wittem	Motte Boerenberg	Voorbereiding voor de restauratie van de brug over abschnittmotte en onderhoud groen.

Industrieel erfgoed

Limburg heeft een rijk industrieel verleden. Het bekendste voorbeeld hiervan zijn de steenkolenmijnen. Maar al veel eerder waren er diverse groeves waar zand, steen, mergel en andere kalkstenen, diverse ertsen werden gedolven. Door heel Limburg zijn nog sporen te vinden van deze activiteiten: kalkovens, mijnschachten, steile mergelwanden, grotten, spoordijken etc. In 2014 werkte IKL aan een groeve aan de Daelsweg in Voerendaal en groeves Bovenstebosch en Crapoel in Gulpen-Wittem. Bijzonder was de samenwerking tussen heemkundevereniging Wijlre, Monumentenwacht Limburg en MTB om de kalkoven aan de Dikkebuiksweg in Wijlre te consolideren. Gemeente Gulpen-Wittem en Europa maakten het financieel mogelijk, IKL was projectinitiator en coördinator van een scala aan cultuurhistorische werken in Gulpen-Wittem die in 2015 uitgevoerd worden.

Gulpen-Wittem	Klakovens Dikkebuiksweg	Voorbereiding herstel eerste fase kalkoven.
Gulpen-Wittem	Groeve Bovenste Bosch	Voorbereiding van het weer zicht- en beleefbaar maken groeve en groevewand. Tevens geologisch monument. Uitvoering 2015.
Gulpen-Wittem	Groeve Crapoel	Voorbereiding voor het wegwerken achterstallig onderhoud in groeve en poelen in groeve opgeschoond ten behoeve van vroedmeesterpad. Uitvoering 2015
Voerendaal	Groeve Daelweg	Deels vrijzetten kalkwand, afzetten bosrand, ecologisch beheer.

Kastelen, landgoederen, buitenplaatsen en historische hoeves

Ook in de tuinen van historische bebouwing zoals buitenplaatsen, kastelen of boerderijen zijn tal van waardevolle cultuurhistorische elementen te vinden. Denk bijvoorbeeld aan een hoeveboerderij, waarvan de beplanting van nut was voor het gebruik. Zoals een houtwal als veekering, een meidoornhaag als afscheiding of de moestuin met groente, fruit- en notenbomen om de monden van de familie te voeden. Omliggende landschapselementen zoals de gracht, een eendenkooi, de lusttuin of een laan kenden elk hun functie binnen het leven bij de historische bebouwing. Erfbeplanting maakt de geschiedenis van deze gebouwen compleet, plaatst het gebouw in zijn context en bepaalt dus in grote mate de kwaliteit van een gebouw.

IKL zet zich al jaren in voor het behoud en versterking van monumentaal groen rond kastelen en buitenplaatsen. Vanaf eind jaren tachtig tot en met 2014 deed IKL het beheer van tuinen van zo'n 20 Limburgse particuliere kastelen. Om financiële redenen zijn deze structurele werkzaamheden eind

2014 beëindigd. Naast deze structurele samenwerking doen wij via gemeentelijke jaarprogramma's een diversiteit aan werkzaamheden rondom monumentale bebouwing.

Bergen Bergen	Berceau kasteel Well Kasteel Bleijenbeek	Herstel eeuwenoude berceau bij kasteel Well. Ondersteuning lokaal initiatief, onderzoek haalbaarheid herbestemming kasteel Bleijenbeek en inrichting groene omgeving
Echt-Susteren Eijsden-Margraten	Huis Verduynen Landgoed Heerdeberg	Onderhoud monumentaal groen. Vrijstellen mergelwand, onderhoud hoogstamboomgaard, holleweg.
Eijsden-Margraten Eijsden-Margraten Gulpen-Wittem Gulpen-Wittem Gulpen-Wittem Gulpen-Wittem Horst ad Maas Leudal Maastricht Maastricht	Kasteel Eijsden Kasteel Gronsveld Kasteel Goedenraad Kasteel Wijlre Kasteel Cartils Bakhuis Volmolen De Borggraaf, Lottum Kasteel Horn Landgoed Meerssenhoven Kasteel Borgharen	Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Voorbereidingen tbv restauratie aan bakuis. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Voorbereiding wegwerken achterstallig onderhoud. Uitvoering grotendeels door vrijwilligers, overig werk door IKL in 2015
Maastricht	Chateau Neercanne	Voorbereiding opknappen historisch groen en wegwerken gevaarlijke bomen ism Limburgs Landschap.
Meerssen	Hofkesstraat	Inrichtingsschets: verbinding tussen openbaar groen en monumentale bebouwing.
Meerssen Meerssen Meerssen Maasgouw Maasgouw Maasgouw Nuth Peel en Maas	Bakhuis Geulle ad Maas Bakhuis Meerssen Waterput Genzon Diverse monumenten Leonardusmolen Kasteel Nederhoven Korenmolen Hunnecum Huis Oyen	Inspectierapport tbv restauratie bakhuis. Inspectierapport tbv restauratie bakhuis. Inspectierapport tbv restauratie waterput. Herstel groen rond drie monumenten. Inrichtingsplan groene inrichting molenterrein. Onderhoud monumentaal groen. Herstel trap en groene inrichting. Herstel monumentale erfbeplanting: aanplant bomenrij, bijplanten eiken in oprijlaan, wegwerken achterstallig onderhoud en vellen gevaarlijke bomen.
Roerdalen Roerdalen Roermond Roermond Roermond Stein	Kasteel Aerwinkel Frymerson Landgoed Gebrook Kasteel Hillenraad Zuidewijk Spick Kasteel Elsloo	Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Groene inrichting rondom de hoeve. Onderhoud monumentaal groen. Onderhoud monumentaal groen. Voorbereiding opknappen historisch groen en wegwerken gevaarlijke bomen ism Limburgs Landschap.
Stein	Kasteelruïne Stein	Voorbereiding opknappen historisch groen en wegwerken gevaarlijke bomen ism Limburgs Landschap.
Valkenburg	Station st. Gerlach	Inrichting groene ruimte rondom monumentaal station.
Voerendaal	Kasteel Puth	Plaatsen afrastering t.b.v. van nieuw openbaar wandelpad, onderhoud monumentaal groen.
Weert	Molen de Nijverheid Stramproy	Ondersteuning lokaal initiatief: herinrichting omgeving rondom molen.

Overige projecten in het cultuurlandschap

Naast hele duidelijke projecten met een historische achtergrond, werken we ook aan projecten die ervoor zorgen dat het karakteristieke cultuurlandschap behouden blijft of versterkt wordt. Bijvoorbeeld de inpassing van oude dorpskernen of gebouwen. Echter ook vreemde curiosa in het landschap die al sinds mensenheugenis aanwezig zijn en beeldbepalend zijn zoals de Dieke Stjee in het Elzetterbos. Ook de Eyserplantage, dankzij de aanwezige populieren ook wel het Toscane van Limburg genoemd, is zo'n vreemde maar prachtige waardevolle plek. Bijzonder zijn ook projecten waar alleen nog maar een verhaal rest, bekend bij bewoners, maar de zichtbaarheid in het landschap totaal verdwenen is zoals bij het verdwenen kasteel Dammerscheid in Voerendaal. Samen met een groep lokale deskundigen hebben wij workshops georganiseerd om te komen tot een landmark ten behoeve van het park dat in 2015 wordt opgeknapt. Ook in Voerendaal werd middels workshops met de buurtvereniging een beleefweide aangelegd langs de dorpsrand. Op de verruigde plek langs het dorp met daarlangs nog zeer oude knotessen ligt nu een prachtige landschappelijke boomgaard, een ontmoetingsplek voor de buurt. Wij ondersteunden ook andere lokale initiatieven waar de cultuurhistorie vanuit een totaal ander perspectief werd bekeken. Zo werd rondom Ransdaal kunst en cultuurlandschap met elkaar verbonden en werd rondom Klooster Elisabethstift in Kerkrade een educatieve bijenstand door lokale initiatiefnemers gebouwd.

Gulpen-Wittem	Eyser Plantage	Ondersteuning lokale groep bij behoud bomenrij en bijplanten nieuwe bomen.
Gulpen-Wittem	Dieke stjee Elzetterbos	Vorbereidingen voor het zicht- en beleefbaar maken van deze reusachtige zandsteen, uitvoering 2015.
Kerkrade	Klooster Elisabethstift	Ondersteuning lokaal initiatief educatieve bijenstand en inrichting groen.
Maastricht	Boomgaard veldweg	Inpassing dorpskern.
Maastricht	Houtsingel Bemelerweg	Inpassing voormalig boerenbedrijf.
Meerssen	Moestuin Vliek	Ondersteuning lokaal initiatief, aanleg oude moestuin op landgoed.
Peel en Maas	Zorgboerderij Dubbroek	Ondersteuning lokaal initiatief, Inrichting groen rondom zorgboerderij.
Valkenburg	Gronselenput	Herstelwerkzaamheden rondom deze bron om deze te beschermen en recreatief te ontsluiten.
Venlo	Tissenhof	Inrichting groene omgeving van landgoed Tissenhof.
Voerendaal	Beleefweide Kundesjheem	Ontwerpworkshops en inrichting beleefweide.
Voerendaal	Dammerscheid	Workshops om te komen tot een landmark als herinnering aan het verdwenen kasteel.
Voerendaal	Kunstzinnige route Ransdaal	Ondersteuning lokaal initiatief om kunst en cultuurlandschap te verbinden. Tevens herstel van graften.

Kleine Groene Doelen

In het uitvoeringsprogramma 2013 van de stichting IKL was opgenomen dat IKL een budget van € 250.000 zal besteden aan het faciliteren van kleine projecten voor mensgerichte natuur. Hiervoor is samen met de provincie de regeling Kleine Groene Doelen (KGD) opgezet. De meeste projecten van deze regeling werden eind 2013 door de provincie goedgekeurd en in 2014 uitgevoerd.

Het doel van de regeling is om lokale projecten laagdrempelig te faciliteren. Het gaat dan om projecten die passen binnen het provinciale programma voor mensgerichte natuur en landschap, die met name gericht zijn op uitvoering van werken voor natuur, landschap en cultuurhistorie en die beperkt van omvang zijn.

Deze regeling was zeer succesvol. Wij hebben dankzij de KGD regeling veel lokale projecten laagdrempelig kunnen faciliteren. Initiatiefnemers konden op een eenvoudige wijze hun projecten uitvoeren en kregen daarvoor indien gewenst de benodigde ondersteuning van IKL. Het heeft een breed draagvlak en lokaal veel waardering opgeleverd. De projecten hadden allen betrekking op natuur, landschap en cultuurhistorie maar raakten vele andere terreinen: recreatie, kunst, burgerbetrokkenheid, religieus erfgoed, soortenbescherming, natuureducatie etc.

Lanen Geysteren, privé persoon
Kasteel Well, Emerson college uit Boston
Landschappelijke inrichting landgoed Gebroek, privé persoon
Processieroute Nunhem, st. Servaas processiecomité
Kunstzinnige route Ransdaal, stichting C&O Ransdaal
Educatieve bijstand klooster Elisabethstift, lokaal initiatief
Opwaardering randzone Dubboek, zorgboerderij Dubbroek
Landschappelijke opwaardering Stichting Mutsaert Venlo
Groene inrichting station st. Gerlach, lokaal initiatief
Geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad Putberg, diverse partners
Geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad Savelsbos, diverse partners
Eyser plantage, vrienden van de Eyser plantage
Molen de Nijverheid Stramproy, molenstichting Weerterland, omwonenden en dorpsraad
Bleijenbeek, stichting kasteel Bleijenbeek
Belevingsweide Voerendaal, buurtvereniging Kundesjheem
Eikelmuis Savelsbos, diverse eigenaren
Landschappelijke inrichting Tissenhof, eigenaar
Kruuts Bòches, buurtvereniging Vlengendaal
Moestuyn Vliek, IVN en eigenaar

7 Subsidieregelingen voor natuur en landschap

Algemeen

Vanaf 2016 gaat veel veranderen in de subsidiëring van het landschapsonderhoud. Aanvragen binnen de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) kan dan uitsluitend nog via zogenaamde agrarische collectieven. Voor Limburg is dat de stichting Natuurrijk Limburg, zij gaat één collectieve aanvraag indienen bij de provincie Limburg. In die ene aanvraag worden dan alle grondgebruikers vertegenwoordigd die aan de slag gaan in het landschap, dit zijn er naar verwachting ruim 1.000. De richting van de regeling verschuift bovendien van landschap- naar soortengericht.

Als gevolg van de nieuwe aanpak worden de regelingen SNL en de Subsidieregeling groenblauwe diensten (GBD) samengevoegd.

Overigens is IKL gevraagd door Natuurrijk Limburg om de SNL- en GBD-overeenkomsten, die door IKL-medewerkers zijn afgesloten, te begeleiden naar de nieuwe collectieve werkwijze. De samenwerking vloeit onder andere voort uit de intentieovereenkomst die is afgesloten tussen Natuurrijk Limburg en de stichting IKL.

Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SNL)

In verband met de aankomende nieuwe werkwijze was het in 2014 alleen nog mogelijk aflopende SNL-beschikkingen te verlengen als de elementen binnen de ecologische hoofdstructuur (EHS) liggen. Elementen die erbuiten liggen, zijn uitsluitend te verlengen via de Subsidieregeling groenblauwe diensten.

Diverse grondgebruikers hebben het beheer uitbesteed aan IKL, in ruil voor de SNL-subsidie en een eventuele aanvullende eigen bijdrage. Een verlengingsverzoek is ingediend voor die beschikkingen waarbij bij de grondgebruikers deze constructie wensten voort te zetten.

De tabel geeft een overzicht van SNL-aanvragen en -beschikkingen die nog actueel zijn. De gegevens hebben betrekking op de nog lopende (zesjarige) subsidiebeschikkingen, ongeacht de vraag of IKL betrokken is bij de feitelijke uitvoering van het beheer.

Type element	2014		2013
	eenheid	aantal	aantal
totaal aantal beschikkingen en/of aanvragen	stuks	193	259
knipheggen	meter	25.503	30.016
hoogstamfruitbomen	stuks	4.880	6.306
knotbomen	stuks	198	198
poelen	stuks	19	21
graft, houtsingel of -wal	m ²	8.929	8.929
bomenrij	meter	3.031	3.031
geriefhoutbosje	m ²	6.350	29.550
bos	ha	6	8.48

Het totaal van de aangevraagde en beschikte SNL-subsidie voor beheer bedraagt ruim 1.2 miljoen Euro voor de looptijd van de beschikkingen.

Groenblauwe diensten Limburg

Vanaf 2011 maakt de provincie Limburg gelden vrij voor de Subsidieregeling groenblauwe diensten Limburg (GBD). Particuliere eigenaren of gebruikers kunnen een vergoeding krijgen als ze aan de slag gaan in en voor het landschap.

Coördinatie en beoordeling van de aanvragen berust bij het veldloket dat is ondergebracht bij IKL. Een netwerk van veldmakelaren verzorgt uitleg en advisering aan de keukentafel. Deze deskundigen zijn afkomstig van de organisaties Boeren met Natuur, Landschapsbeheer Limburg,

LandschapsOntwikkeling Limburg, Landschapsbeheer Mergelland, Innovatief Platteland, Plattelandscoöperatie Peel & Maas, Vereniging Nederlands Cultuurlandschap en de stichting IKL.

Positief beoordeelde aanvragen worden door het veldloket verstuurd naar de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Deze dienst controleert, beschikt en regelt de betalingen. De provincie coördineert het totaal en controleert of het beheer volgens de afspraken is gedaan.

Anders dan in de periode 2011-2013 konden in 2014 ook aflopende SAN-beschikkingen verlengd worden via de groenblauwe diensten.

De looptijd van alle beschikte groenblauwe diensten aanvragen (nieuw en SAN) is beperkt tot 31-12-2015. De nieuwe beschikkingen krijgen daardoor een maximale looptijd van twee jaar. De ingangsdatum van de beschikte SAN-verzoeken is afhankelijk van de beëindiging van de SAN-beschikking. De looptijd van de verlengde SAN-aanvragen zijn door de wisselende ingangsdatum grotendeels minder dan twee jaar.

Voor de verkorte looptijd is gekozen om de ontwikkelingen vanaf 2016 niet te dwarsbomen. Als gevolg van de verkorte contractduur is er voldoende budget om alle verzoeken af te handelen. Het aantal beschikte aanvragen is hierdoor ruim 60 procent hoger dan in 2013.

Het budget per gemeente voor nieuwe aanvragen is gekoppeld aan de jaarprogrammabijdragen van de gemeenten aan IKL. De gemeente Peel en Maas, de beide waterschappen en de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap stellen ook direct aan de provincie budget beschikbaar. Voor de verlenging van de SAN-beschikkingen is een apart budget beschikbaar gesteld.

Het budget voor 2014 is ruim 1.5 miljoen Euro voor nieuwe aanvragen en 340.000 Euro voor de te verlengen SAN-beschikkingen, dit is exclusief de uitvoeringskosten.

Overzicht GBD

Onderdeel	2014 SAN		2014 nieuw		2014 totaal		2013	
	stuks	bedrag	stuks	bedrag	stuks	bedrag	stuks	bedrag
deelnemende partijen	n.v.t.	€ 340.000	29	€ 1.500.000	29	€ 1.840.000	33	€ 2.000.000
totaal ingediende verzoeken	94		218		312		321	
waarvan met een positief advies naar RVO	80	€ 222.500	175	€ 740.500	311	€ 965.000	191	€ 1.300.000

IKL subsidieregeling voor landschapselementen

Door IKL is een aanvullende regeling voor het herstellen, controleren, en beschermen van landschapselementen in relatie met bedreigde en zeldzame planten of dieren. De IKL-regeling is uitsluitend bedoeld voor particuliere initiatiefnemers en fungeert als vangnet. Veel IKL-overeenkomsten zijn overgeheveld naar de groenblauwe diensten. Eind 2014 waren nog voor de volgende landschapselementen of activiteiten afspraken gemaakt.

element	2014		verplichtingen (uitbetaling in 2015)	2013 aantal
	eenheid	aantal		
Poelen controle en/of beheer	stuks	136	€ 1.637,50	155
Landbiotoop	m ²	9.300	€ 2.467,60	12.552
Hazelmuisbiotoop	m ²	3.500	€ 875,00	6.240
Broedstoven voor het Vliegend hert	stuks	2	€ 50,00	2
Beschermende rasters	meter	330	€ 171,60	330
Totaal overeenkomsten	stuks	23	€ 5.201,70	30

Landschapsveiling

In 2008 heeft TripleE samen met IKL een veiling georganiseerd voor landschapsonderhoud. Belangstellende partijen boden op het tienjarig onderhoud van landschapselementen en vonden elkaar zo in de zorg voor het landschap. De opbrengst van de veiling was € 75.000. IKL treedt op als intermediair en uitvoerder van de regeling.

Overzicht landschapsveiling

Element	Eenheid	Aantallen
Aantal contractanten	stuks	7
Aantal overeenkomsten	stuks	13
Aantal participanten (betalende partijen)	stuks	17
Struweel- en knipheggen	meter	225
Hoogstamfruitbomen	stuks	20
Knotbomen	stuks	100
Poelen	stuks	1
Graften	m ²	900
Holle wegen of grubben	m ²	974
Solitaire bomen of boomgroepen	m ²	4
Onderhoud veldkapel	stuks	1

8 Landschapswerk (uitvoering en advies)

Landschapsonderhoud voor particuliere eigenaren

Aanvullend op het reguliere onderhoudsprogramma voor landschapselementen voeren we tegen betaling en op offertebasis werk uit voor particuliere eigenaren. In 2014 ging het onder andere om het snoeien van heggen, planten en snoeien van hoogstamfruitbomen en onderhoud aan houtopstanden. Zie verder bijlage 3.

Landschapsonderhoud voor terreinbeheerders

De stichting IKL biedt haar betaalde diensten op het gebied van aanleg en onderhoud van landschapselementen nadrukkelijk ook aan bij de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties. In 2014 werd doorgegaan met de uitvoering van een eerder voor Natuurmonumenten opgesteld onderhoudsprogramma voor alle boomgaarden van deze organisatie in Zuid-Limburg. Groeves van Staatsbosbeheer werden gemaaid. In het gebied Kempen-Broek (gemeenten Weert en Nederweert) en in het gebied Drielandenpark (gemeente Vaals) heeft IKL in opdracht van ARK Natuurontwikkeling een erfbeplantingsproject voorbereid en uitgevoerd. Dit project is onder de naam *Planten Nu* uitgebreider beschreven in hoofdstuk 4. Zie voor maatregelen op het gebied van soortenbescherming op gronden van de terreinbeheerders hoofdstuk 5 en Bijlage 2.

Advies en uitvoering voor overheden (gemeenten) en overige opdrachtgevers

Regelmatig vragen gemeenten, particulieren en bedrijven om advies over zaken die natuur en landschap aangaan. Veelal gaat dat om vragen over het beheer en onderhoud die voortvloeien uit de bestaande contacten en binnen het reguliere takenpakket kunnen worden afgehandeld. Daarnaast doen gemeenten en andere partijen een beroep op de stichting voor verdergaand advies tegen marktconform tarief. Onder voorwaarden kan de stichting bovendien tegen betaling herstel en onderhoud uitvoeren aan gemeentelijke landschapselementen in het buitengebied. Bijlage 3 geeft een opsomming van dit soort betaalde adviezen en projecten in 2014.

9 Samenwerking

Provincie Limburg

Tot en met 2013 werkte de stichting IKL samen met de provincie Limburg op basis van een zevenjarig programma. Vanaf 2014 geldt een tweejarige afspraak waarbij gewerkt wordt met jaarprogramma's en projectsubsidies. Dit stelt IKL in staat om te anticiperen op de markt en veranderingen in de maatschappij. De organisatorische veranderingen binnen de stichting IKL dienen eveneens binnen de gestelde periode afgerond te zijn. De stichting IKL ziet de provincie Limburg als een partner waarmee we doelen op het gebied van natuur, landschap en maatschappij kunnen realiseren. De samenwerking is het afgelopen jaar geïntensiveerd om er voor te zorgen dat we voldoen aan de verwachtingen van de provincie en de stichting stevig in het zadel hebben voor de periode na 2015.

Gemeenten

Als basis voor de medefinanciering van de IKL-activiteiten door gemeenten hanteert de stichting IKL het concept van gemeentelijke jaarprogramma's met concrete activiteiten en maatregelen. Aan alle projectgemeenten werd een jaarprogramma 2014 gepresenteerd met de bijbehorende rekening voor een bijdrage in de totale kosten. Tevens werden de jaarprogramma's voor 2015 voorbereid. Binnen dit proces is ruim aandacht geweest voor de veranderende aanpak richting de gemeenten. We willen de bewoners binnen de gemeente faciliteren en aanmoedigen zelf initiatief te nemen. Een van de manieren waarop IKL dat gedaan heeft is de actie: Wat is uw landschapsdroom voor 2015?

De toegezegde gemeentelijke bijdragen voor de in 2014 uitgevoerde jaarprogramma's bedroegen in totaal € 639.716. Naast de vaste bijdrage aan de jaarprogramma's droegen diverse gemeenten bij aan uiteenlopende landschapsprojecten en activiteiten. Ook werd voor een aantal gemeenten landschapsbeheer in opdracht verricht. Het totaal van de in 2014 bij gemeenten in rekening gebrachte kosten daalde licht ten opzichte van het voorgaande jaar en bedroeg € 952.118.

Stichting Ondernemend Bloesemlint

De stichting IKL is sinds 2012 actief met de ontwikkeling van het concept Bloesemlint. Binnen dat concept wordt ingezet op de veelzijdigheid van de hoogstamboomgaard en de mogelijkheid tot het betrekken van een breed publiek daarbinnen. We zien de boomgaard als evenementlocatie, ecologische hotspot, dinerlocatie, cultuurhistorisch erfgoed etc.. Het bedrijfsleven kan hierbinnen eveneens een rol spelen in het vermarkten van producten uit de boomgaard, het aankleden van zijn of haar bedrijfslocatie met een boomgaard of het herbestemen van de boomgaard naar een functie die een toegevoegde waarde heeft voor het bedrijf. Uitgangspunt is dat er een win-win situatie ontstaat die zowel bijdraagt aan economie als landschap. Vanuit die geachte is er samen met een aantal ondernemers de Stichting Ondernemend Bloesemlint in het leven geroepen en in september 2014 officieel opgericht. De stichting IKL heeft zitting in het bestuur.

Landschapsbeheer Nederland

De twaalf organisaties voor landschapsbeheer in Nederland, waaronder de stichting IKL maken deel uit van de koepelorganisatie Landschapsbeheer Nederland. IKL gaf mede uitvoering aan diverse door Landschapsbeheer Nederland georganiseerde landelijke projecten, waaronder de Nationale Natuurwerkdag. IKL kon via Landschapsbeheer Nederland in 2014 opnieuw beschikken over een sponsorbijdrage van de Nationale Postcode Loterij voor medefinanciering van uiteenlopende projecten. In 2014 heeft Landschapsbeheer samen met de twaalf landschappen de mogelijkheden tot een vergaande samenwerking concreet uitgewerkt. Begin 2015 zijn beide partijen officieel partner geworden in Landschappen.nl, vanaf 2016 gaan beide partijen officieel verder onder de naam landschappen.nl..

Europa

Het verwerven van aanvullende middelen is een voorwaarde die de Provincie Limburg verbindt aan het uitvoeringsbudget voor het IKL. Naast de bijdragen van gemeenten en particuliere grondeigenaren zijn Europese subsidies daarbij nadrukkelijk in beeld. Onder meer betreft dit de in 2010 toegekende

bijdragen in het kader van POP, een programma voor plattelandsontwikkeling, voor het project *Opwaardering landelijk erfgoed in Limburg 2010-2013* ter hoogte van ruim 1 miljoen Euro. Het budget is aangevuld met extra middelen, bijna 625.000 Euro tot en met februari 2015. Verder was er één Interregproject waarin de stichting IKL als projectpartner een deel van de uitvoering verzorgt. Het betreft het RESTORE project dat zich tot doel stelt om de biodiversiteit van groeves te verhogen.

Natuurbeschermingsorganisaties

IKL zoekt actief de samenwerking op met terreinbeheerders en andere organisaties voor natuurbescherming en stelt haar ervaring en expertise voor advies, voorbereiding en uitvoering van landschapswerk graag ter beschikking.

Eén projectvoorbereider van IKL was gedetacheerd bij de beheereenheid zuid van de *Vereniging Natuurmonumenten*. Met name het voorbereiden, begeleiden en directievoeren van maatregelen voortkomend uit de PAS (programmatische aanpak stikstofdepositie) behoorde tot zijn taken.

In opdracht van de Provincie organiseerde *ARK Natuurontwikkeling* in de omgeving van Weert en Vaals processen voor gebiedsontwikkeling. Op basis van haar ruime ervaring op dit vlak werd IKL ingeschakeld voor het organiseren en uitvoeren van het project *Planten Nu*, een laagdrempelige regeling voor de aanleg en het herstel van streekeigen beplantingen op en rond erven.

Voor *Staatsbosbeheer* werden projecten voorbereid, onder andere voor de geelbuikvuurpad en hazelmuis in het kader van de regeling Kleine Groene Doelen. Ook in het kader van deze regeling werd samengewerkt met Limburgs Landschap bij Dubbroek.

Met de *Stichting het Limburgs Landschap* hebben gesprekken plaatsgevonden om te komen tot een intensievere samenwerking. Dit heeft in 2013 geleid tot de voorbereiding van een gezamenlijk snoeifeest in de Belletboomgaard dat begin 2014 heeft plaatsgevonden.

10 Communicatie

Voorlichting en publiciteit

Bij het opstellen van de nieuwe visie van IKL hoort ook een nieuwe communicatiestrategie. In het visie- en ambitiesdocument is hiervoor een eerste aanzet gegeven. *'Buiten binnenlaten'*, dat is de insteek van de communicatiestrategie van IKL voor de komende jaren. Nadrukkelijker zichtbaar maken wat je doet, waardoor anderen meer geïnteresseerd raken in wie je bent en waar je goed in bent. Samen met anderen zorgen voor meer landschapsbeleving bij iedereen die in en van het Limburgse landschap leeft. En stimuleren dat anderen positieve verhalen vertellen over het landschapsbeheer en de specifieke rol van IKL daarin.

'Buiten binnenlaten' betekent ook dat IKL de bereidheid heeft om in haar communicatie een plek in te ruimen voor de ideeën én de verhalen van anderen. Het betekent dat IKL zich nog meer bewust is van wat er buiten IKL gebeurt en daar met actieve communicatie op anticipeert. De keuze voor 'buiten binnenlaten' sluit naadloos aan op de ambitie van IKL voor 2025, maar ook op de fundamentele veranderingen in het communicatievak.

Social media

De stichting IKL heeft mensen actief geïnformeerd en betrokken bij de diensten en projecten zoals die in het veld uitgevoerd zijn. Social media neemt daarin een belangrijke rol in. Facebook, Twitter en LinkedIn zijn actief ingezet om toe te werken naar een community die zich met ons verbonden voelt. Meer dan voorheen wordt ingespeeld op de verschillende behoeften die mensen willen vervullen in het landschap. De ecologische nadruk verplaatst zich naar de maatschappelijke waarde van het landschap. De stichting IKL wilt tenslotte alle Limburgers betrekken.

Traditionele media

De stichting IKL heeft de keuze gemaakt voor kwaliteit. Alleen als er sprake is van een "voorbeeldproject" worden persberichten verspreid en / of de pers uitgenodigd. Dit heeft een paar grotere artikelen in de media opgeleverd die de essentie van de stichting IKL goed weergeven. In 2014 was het dan ook zaak om de nieuwe koers ook bij de "Limburger" te krijgen.

Nieuwe doelgroepen

Nieuwe doelgroepen binden aan het landschap en de stichting IKL was en is een van de wensen van de stichting IKL. In het najaar heeft de stichting IKL mede het initiatief genomen voor het L1 tv programma "De smaak van Roosen". In dit programma ligt de focus op de streekproducten die binnen een gemeente aanwezig zijn. In dit geval heeft de stichting IKL de nadruk weten te leggen op de streekproducten en hun relatie met het landschap. Tijdens een tocht door het landschap werden bij verschillende streekproducenten producten opgehaald. De producten werden uiteindelijk in een boomgaard verwerkt tot een smakelijk gerecht en geserveerd aan enthousiaste vrijwilligers van de Hoogstambrigade Margraten. Deze actie maakte onderdeel uit van het overkoepelende project Bloesemfest dat zich richt op o.a. het organiseren van evenementen in het landschap en zodoende andere doelgroepen in het landschap te krijgen. Een ander voorbeeld dan de Tv-opname is het organiseren van een open air bioscoopvoorstelling in een boomgaard. De provincie Limburg heeft dit project aan ons gehonoreerd. Uitvoering vindt voornamelijk plaats in 2015 en 2016.

11 Organisatie

PERSONEEL EN ORGANIEKE INRICHTING

Inleiding

De stichting IKL begon haar activiteiten in 1981 met het ´wegwerken van achterstallig onderhoud aan kleine landschapselementen´. In de decennia daarna verbreedde de aandacht zich tot een meer integrale benadering van het landschap. De organisatie richt zich tegenwoordig op vier met elkaar samenhangende werkvelden: vrijwilligerswerk, groene landschapselementen, soortenbescherming en cultuurhistorie. Daarbij gaat het al lang niet meer alleen om achterstallig onderhoud. Naast herstel, nieuwe aanleg en blijvend onderhoud kwam ontwikkeling van landschapskwaliteit meer centraal te staan. IKL vervult drie rollen: die van landschapsmakelaar (het bij elkaar brengen van partijen, initiatieven en geldstromen), kenniscentrum en uitvoerder. Met name de uitvoerende poot bleef relatief groot. De organisatie voert tot nu toe jaarlijks een omvangrijk programma van landschapswerk uit. In de afgelopen tien jaar namen de bijdragen van de rijksoverheid voor dit werk aanzienlijk af. Deze afname kon volledig gecompenseerd worden met bijdragen van lagere overheden (gemeenten en provincie), grondeigenaren, andere opdrachtgevers en Europese subsidies.

Ondertussen stonden de economische en maatschappelijke ontwikkelingen niet stil. Denkbeelden over de rol van de overheid wijzigden, en over het geheel genomen doet zich de trend voor dat mondige burgers, bedrijven en organisaties meer verantwoordelijkheid en initiatieven nemen en zelf meer sturend willen en kunnen zijn in ontwikkelingen. Blijvende geldstromen vanuit de overheid voor maatschappelijke doeleinden zijn niet meer vanzelfsprekend. Voor natuur en landschap is dat niet anders. Op dit keerpunt in de stroom past voor een organisatie als de stichting IKL een grondige herbezinning op de toekomst en het bepalen van een nieuwe koers. Wat moeten we behouden en vooral: wat moeten we anders en beter gaan doen? Kortom, tijd voor een nieuwe visie en ambitie.

Naar een nieuwe visie en ambitie

In 2012 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van de strategische visie en het programma voor de periode na 2013. Om richting aan dit proces te geven werd een extern adviesbureau voor strategieontwikkeling en communicatie ingeschakeld. In februari 2013 heeft dit bureau de resultaten van een externe analyse van de positie van de stichting IKL, op basis van interviews met belanghebbenden, aan het bestuur gepresenteerd. Deze analyse van zwakke en sterke kanten, kansen en bedreigingen, ligt aan de basis van de nieuwe visie en ambitie. De belangrijkste verbeterpunten waren dat de stichting IKL te veel aanbodgericht werkt, te weinig zichtbaar is en dat de bedrijfsvoering professioneler moet.

Visie

Uitgangspunt is dat het landschap van iedereen is. Veel inwoners, overheden, organisaties en bedrijven hebben daar hun eigen ideaalbeelden bij. In toenemende mate zien we dat burgers, partijen en organisaties een bijdrage willen leveren aan dit landschap. Alleen weten ze vaak niet hoe ze dat moeten doen. IKL is de partij die dat bevordert en mogelijk maakt: *IKL laat landschapsdromen uitkomen.*

Ambitie

De visie *IKL laat landschapsdromen uitkomen* is actiegericht en past bij de IKL-praktijk die derden graag de ruimte biedt tot een verdere ontwikkeling. IKL maakt het mogelijk door werk uit handen te nemen, door faciliteiten te bieden of door het kennisloket te zijn. ‘Landschapsdromen’ kunnen ook ingezet worden om het verhaal van het Limburgse landschap te vertellen. Vanuit deze gedachten is als ambitie geformuleerd: *IKL zorgt voor een springlevend landschap als basis voor een gezonde en welvarende samenleving. Door mensen te helpen, te inspireren en te stimuleren, door kansen te signaleren en landschap op het netvlies te brengen. Voor iedereen die leeft in en van het Limburgse landschap.*

Vermaatschappelijking van natuur en landschap

Het organiseren en bevorderen van burgerbetrokkenheid bij natuur en landschap wordt onze kerntaak. Burgerbetrokkenheid gaat verder dan burgerparticipatie en het traditionele vrijwilligerswerk. Het gaat vooral om beleving van het landschap, en het brede besef dat alle inwoners op velerlei manieren een bijdrage kunnen en willen leveren aan de staat en het verhaal van het landschap. Die bijdrage kan variëren van de uitvoering van werk in het landschap als vrijwilliger of grondeigenaar tot het organiseren van acties, financiële ondersteuning, maatschappelijk verantwoord ondernemen, het vragen van politieke aandacht en verhoging van omgevingsbewustzijn. IKL is niet in de eerste plaats de partij die het doet, maar de partij die het mogelijk maakt. Dit nieuwe uitgangspunt leidt tot de omslag van 'wij zorgen voor de instandhouding van de kleine landschapselementen' naar 'wij leveren een bijdrage aan de vermaatschappelijking van natuur en landschap'.

IKL staat voor de kwaliteit van natuur en landschap. Dat verandert niet. Wat wel verandert is de wijze waarop de stichting IKL die kwaliteit samen met anderen gaat ontwikkelen en verduurzamen. Veel meer vraaggericht werken, versterken van de makelaarsrol. Overheden op maat bedienen. Bindingen in aantal en intensiteit vergroten. Nieuwe verdienmodellen ontwikkelen, mede door actief op zoek te gaan naar allianties en samenwerking met nieuwe partners, burgers, bedrijven en organisaties, en naar nieuwe financieringsbronnen. Het ondernemerschap van de stichting IKL ligt in de sfeer van planmatige acquisitie en projectontwikkeling in brede zin: waar vinden we potentiële partners en opdrachtgevers, wat zijn hun drijfveren en problemen die wij kunnen oplossen, hoe kunnen we ze ontzorgen en wat kunnen we daarvoor koppelen? Deze benadering sluit naadloos aan op het centrale uitgangspunt voor al ons handelen, de vermaatschappelijking van landschap.

Aanpassing organisatie

IKL blijft binnen en buiten werken. De ambitie en focus om werk in het landschap uitgevoerd te krijgen blijft onverminderd groot. Maar dat wordt op een andere wijze gerealiseerd. Ook zijn veranderingen nodig in de organisatie om bedrijfscultuur en werkprocessen af te stemmen op de nieuwe kijkrichting.

Het rapport IKL laat landschapsdromen uitkomen Visie en ambitie IKL 2014-2025 is in september 2013 gepresenteerd aan het personeel. Het doel is om de jaren 2014 en 2015 te gebruiken om de organisatie om te bouwen en waar nodig af te slanken. In november 2013 is in opdracht van het bestuur de voorbereiding van de reorganisatie in gang gezet onder leiding van een externe regisseur.

Voor de overgang van uitvoeringsorganisatie naar kennis- en ontwikkelorganisatie is in 2014 een nieuw programma ontwikkeld en parallel daaraan een nieuwe organisatie. Het programma is samengesteld uit vijf lijnen, namelijk Organisatiemodel en bestuur, Bedrijfsvoering en organisatie, Ondernemingsplan, Communicatie en Formatie. Voor elk van de vijf lijnen is een medewerker als projectverantwoordelijke aangesteld. Elke programmalijn is in één of meer projecten uitgewerkt; hetgeen onderstaand is weergegeven.

Voor de nieuwe organisatie is een nieuw functiehuis beschreven. De medewerkers zijn in de gelegenheid gesteld om op de nieuwe functies te solliciteren. Inclusief de nieuwe interim-directeur is een team van 20 medewerkers aangesteld. Daarnaast zijn twee tijdelijke medewerkers aangesteld; expertise op het vlak van communicatie en sociale media alsmede op het gebied van bedrijfsvoering wordt waar nodig ingehuurd.

Boventallige medewerkers zijn voor zover mogelijk via een mobiliteitscentrum van werk naar werk geleid. Deze transitie van 62 naar 20 medewerkers vond plaats per 1 mei 2014 en is een ingrijpend proces geweest. Een forse verandering is de overgang naar een organisatie zonder eigen buitendienst. Alle werk dat niet door vrijwilligers uitgevoerd kan worden, wordt nu met behulp van externe partijen uitgevoerd. Daarbij hanteert IKL haar zogenaamde "maatschappelijke aanbestedingsladder". Uitgangspunt is dat IKL landschap bewust wil laten (be)leven door mensen bij hun leefomgeving te betrekken. Hierdoor wordt deze omgeving relevant gemaakt en krijgt zij betekenis. Daarbij laat IKL landschapsdromen uitkomen (www.landschapsdromen.nl).

Maatschappelijke aanbestedingsladder IKL

In 2014 is veel tijd en energie besteed aan de transitie. Maar dat betekent niet dat het transitieproces eind 2014 was afgerond. De nieuw ontwikkelde aanpak, waarin het maximaal betrekken van de samenleving bij natuur en landschap voorop staat, wordt breed onderschreven maar moet nog tot in detail worden vertaald naar de dagelijkse praktijk. Hier wordt in 2015 ruim aandacht aan besteed.

BESTUUR EN DIRECTIE

Samenstelling

Het onderstaande overzicht geeft de samenstelling van het bestuur weer per 31 december 2014.

Naam	Functie
Dhr. D.A.M. Akkermans	Voorzitter
Dhr. J.H.J. van der Linden	Penningmeester
Dhr. A.N. Duwel	Secretaris
Dhr. A.J.W. Lenders	Bestuurslid
Dhr. F.G.J.M. Beckers	Bestuurslid

Het bestuur heeft geoordeeld dat de nieuwe organisatie ook om nieuw bloed vraagt op bestuursniveau. Voorbereid is een transitie van een bestuur naar een raad van toezicht die de dagelijkse leiding van de organisatie in handen legt van één directeur/bestuurder, namelijk de huidige directeur de heer H.T.J. Vreken. De bedoeling is dat deze raad van toezicht er als volgt gaat uitzien; deze samenstelling is begin 2015 statutair vastgelegd.

Naam	Functie
Dhr. D.A.M. Akkermans	Voorzitter
Dhr. L.L.F. Wassen	Plaatsvervangend voorzitter
Dhr. M.J. Penders	Lid

Externe vertegenwoordiging

Voorzitter Akkermans vertegenwoordigde de stichting IKL in het algemeen bestuur van de koepelorganisatie Landschapsbeheer Nederland. De heer Lenders vertegenwoordigt sinds 2010 IKL in de Raad van Toezicht van het GroenHuis. De heer Beckers vertegenwoordigt de stichting IKL in het bestuur van het Limburgs Landschap.

12 Financiën

Onderstaand volgt een balans ultimo 2014, een verkorte versie van de rekening van baten en lasten over het jaar 2014 en een begroting voor het jaar 2015.

Voor belangstellenden is een volledige versie van het financiële jaarverslag opvraagbaar bij de stichting IKL.

BPV Accountants BV geeft aan dat de in dit jaarverslag gepresenteerde gecompriëerde cijfers zijn ontleend aan en consistent zijn met de gecontroleerde jaarrekening, waarbij een goedkeurende controleverklaring is verstrekt.

balans per 31 december 2014

ACTIVA

Omschrijving	rekening 2014	rekening 2013
Vaste activa		
Materiële vaste activa	<u>124.527</u>	<u>167.059</u>
Vlottende activa		
I. Vorderingen		
1. Debiteuren	122.601	315.405
2. Overlopende activa	54.632	64.249
3. Subsidie POP/Provincie	153.000	265.133
4. Subsidie SN/SAN	145.000	0
II. Liquide middelen	<u>557.588</u>	<u>543.121</u>
	<u>1.032.821</u>	<u>1.187.908</u>
Totaal	<u>1.157.348</u>	<u>1.354.967</u>

PASSIVA

Omschrijving	rekening 2014	rekening 2013
Eigen vermogen		
I. Stichtingskapitaal	45	45
II. Reserves		
Continuïteitsreserve, vastgelegd	468.639	838.914
Bestemmingsreserve, vrij besteedbaar	44.059	44.059
III. Nog te bestemmen resultaat 2012	<u>-528.881</u>	<u>-370.275</u>
	<u>-16.137</u>	<u>512.743</u>
Kortlopende schulden		
1. Crediteuren	378.673	133.751
2. Overlopende passiva	794.812	708.473
	<u>1.173.485</u>	<u>842.224</u>
Totaal	<u>1.157.348</u>	<u>1.354.967</u>

rekening van baten en lasten jaar 2014

BATEN

Omschrijving	rekening 2014	begroting 2014	rekening 2013
Subsidie ministerie en provincie Limburg			
reguliere bijdrage (PMJP)	<u>1.584.753</u>	<u>1.540.000</u>	<u>1.325.667</u>
	<u>1.584.753</u>	<u>1.540.000</u>	<u>1.325.667</u>
Subsidie provincie Limburg			
diverse projecten	<u>242.349</u>	<u>200.000</u>	<u>199.584</u>
	<u>242.349</u>	<u>200.000</u>	<u>199.584</u>
Overige bijdragen			
diverse terreinbeheerders/eigenaren	107.400	200.000	311.722
Landschapsbeheer Nederland	41.342	10.000	54.080
Staatsbosbeheer	0	10.000	0
Natuurmonumenten	11.204	15.000	85.431
ministerie LNV/DLG	311.983	200.000	224.822
Europese Gemeenschap	36.332	200.000	472.290
Postcodeloterij	187.500	187.500	187.500
werkzaamheden PHB	94.708	100.000	119.170
cursussen, brochures	4.996	5.000	5.489
Rente	1.128	10.000	12.551
opbrengst Buiten Bedrijf	0	7.500	3.698
Houtopbrengst	6414	15.000	13.495
overige bijdragen	206.677	500.000	282.376
Opbrengst verkoop machines	140.858	0	0
Opbrengst afgeboekte debiteur	57.300	0	0
Baten en lasten voorgaande jaren	<u>-5.571</u>	<u>0</u>	<u>12.029</u>
	<u>1.202.271</u>	<u>1.460.000</u>	<u>1.784.653</u>
Opbrengsten Zorgplannen gemeenten	<u>877.525</u>	<u>650.000</u>	<u>804.904</u>
Totaal baten	<u>3.906.898</u>	<u>3.850.000</u>	<u>4.114.808</u>

LASTEN

Omschrijving	rekening 2014	begroting 2014	rekening 2013
Personeelskosten			
bruto salarissen, sociale lasten en bijkomende kosten	2.509.984	2.334.908	3.159.009
Ingehuurd personeel	265.479	0	0
-/-ontvangen ziekengeld	<u>-167.173</u>	<u>-75.000</u>	<u>-124.387</u>
	2.608.290	2.259.908	3.034.622
Transitiekosten	<u>296.718</u>	<u>400.000</u>	<u>0</u>
Apparaatskosten			
opleiding en vakliteratuur	12.663	25.000	18.595
propaganda- en voorlichtingskosten	8.600	1.000	144
huur kantoren	52.335	51.000	51.101
reparatie en onderhoud kantoren	21.465	17.500	18.475
c.v. en energiekosten	13.718	16.000	15.784
huur werkplaats en opslag, inclusief bijkomende kosten	33.918	40.000	36.835
Verzekeringen	37.222	38.000	40.335
vergader- en representatiekosten	14.425	22.500	21.080
accountants-, wervings- en advieskosten	113.066	140.000	142.671
kosten GroenHuis, diverse organisatiekosten	3.123	10.000	17.366
reis- en verblijfkosten	3.815	5.000	6.142
porti- en telefoonkosten	15.632	20.000	20.102
kantoorartikelen, teken- en kaartmateriaal	696	3.000	1.905
drukwerk en kopieerkosten	15.244	24.000	24.004
automatisering	26.140	18.000	22.761
onderhoud/verbruik materieel	82.421	100.000	218.003
afschrijving apparatuur en bedrijfsmiddelen	52.898	70.000	120.006
directe kosten diverse projecten	1.023.389	644.000	675.149
exploitatieresultaat verslagjaar (negatief)	<u>-528.881</u>	<u>-54.908</u>	<u>-370.275</u>
	<u>1.001.889</u>	<u>1.190.092</u>	<u>1.080.186</u>
Totaal lasten	<u>3.906.898</u>	<u>3.850.000</u>	<u>4.114.808</u>

Begroting jaar 2015

BATEN

omschrijving	begroting 2015
Subsidie ministerie	
reguliere bijdrage (LNV/DLG)	200.000
Subsidie provincie Limburg	
reguliere bijdrage /projecten	1.510.000
Overige bijdragen	
diverse terreinbeheerders/eigenaren/SAN	485.000
Europese Gemeenschap	200.000
Postcodeloterij	187.500
Vrijwilligers	7.500
overige bijdragen	5.000
	<u>2.595.000</u>
Opbrengsten Zorgplannen gemeenten	<u>620.000</u>
Totaal begroting baten 2015	<u><u>3.215.000</u></u>

LASTEN

omschrijving	Begroting 2015
Personeelskosten	1.443.267
Transitiekosten	65.000
Apparaatskosten	
opleiding en vakliteratuur	12.500
propaganda- en voorlichtingskosten	1.000
huur kantoren	51.000
c.v. en energiekosten	16.000
huur werkplaats en opslag, inclusief bijkomende kosten	31.000
Schoonmaak en onderhoud	12.000
Brandstof auto's en onderhoud	20.000
verzekeringen	32.000
vergader- en representatiekosten	15.000
accountants-, wervings- en advieskosten	91.000
porti- en telefoonkosten	15.000
drukwerk en kopieerkosten	20.000
onderhoud kantoormachines/automatisering	30.000
afschrijving apparatuur en bedrijfsmiddelen	46.700
kosten diverse projecten	1.013.000
Rente en bankkosten	-2.000
exploitatieresultaat verslagjaar	302.533
Totaal begroting lasten 2015	3.215.000

13 Verantwoording

Algemeen

De stichting IKL is met ingang van 1 juli 2005 erkend als Keurmerkhouder door de Commissie Keurmerk. IKL voldoet aan de Keurmerkcriteria en de overige voorwaarden zoals vastgelegd in het reglement CBF-keur. De leden van het bestuur van de stichting IKL onderschrijven het principe van het Centraal Bureau voor Fondsenwerving (CBF) dat de functie van toezicht houden gescheiden is (en dient te zijn) van de uitvoering van het beleid. Het bestuur van de stichting IKL streeft steeds naar de meest effectieve en doelmatige wijze van besteding van de beschikbare middelen. Tevens zet het bestuur in op een optimale informatieverschaffing aan en communicatie met belanghebbenden. De bestuursleden onderhouden onderling geen van allen familie- of vergelijkbare relaties. Evenmin vervullen zij bestuurs- of toezichtsfuncties bij, of zijn zij in dienst van een organisatie die statutair of financieel aan de stichting IKL is verbonden.

Toezicht houden, besturen en uitvoeren

In de statuten en het delegatiebesluit directie IKL is geregeld hoe de functies van toezicht houden, besturen en uitvoeren worden onderscheiden. De taak van toezicht houden wordt door het bestuur vervuld. Het bestuur vergadert minimaal vier keer per jaar over alle relevante financiële- en beleidszaken en neemt besluiten over meerjarenprogramma's, jaarprogramma's en jaarrekeningen. De directieleden worden aangesteld door het bestuur. Bij vacatures in het bestuur wordt gezocht naar mensen uit verschillende maatschappelijke geledingen die belang hebben bij het landschap. De uitvoering van het beleid geschiedt door de directie.

Optimaliseren effectiviteit en efficiency van de besteding van de middelen

Richtinggevend voor de inspanningen van de IKL-organisatie en de besteding van de beschikbare middelen is een meerjarig prestatiecontract tussen IKL en de Provincie Limburg. Daarin zijn concrete en meetbare doelen en prestaties geformuleerd. Jaarlijks legt de stichting verantwoording af aan de provincie middels een voortgangsrapportage, een uitgebreid inhoudelijk jaarverslag en een jaarrekening. De tussentijdse voortgang komt regelmatig in de bestuursvergaderingen aan de orde. Subsidiegevers die projecten financieren worden afhankelijk van afspraken en subsidievoorwaarden door middel van tussentijdse en eindrapportages en financiële overzichten op de hoogte gehouden.

Omgaan met belanghebbenden

De stichting IKL legt afspraken met particuliere grondeigenaren voor uitvoering van landschapsonderhoud altijd vast in een standaard overeenkomst waarin de voorwaarden duidelijk beschreven zijn. Het bestuur van de stichting heeft zowel een interne (personeel) als externe klachtenprocedure vastgesteld.

Nevenfuncties en bezoldiging

De bestuursleden vervullen geen nevenfuncties die belangenverstrengeling met de IKL-organisatie kunnen opleveren. Bestuursleden ontvangen voor het bestuurswerk een onkostenvergoeding, maar geen financiële beloning.

Bijlage 1 Lijst van actieve landschapsvrijwilligersgroepen in 2014

Gemeente	Groep
Beek	IVN Spaubeek
Bergen	IVN Maas en Niers
Brunssum	Scouting Willibrordus
Echt -Susteren	NHV Pepijnsland
Echt -Susteren	Scouting Jeanne D'arc Susteren
Eijsden-Margraten	Natuurbehoud Cadier en Keer
Eijsden-Margraten	Hoogstambrigade Margraten
Eijsden-Margraten	Vogelwerkgroep Bemelen
Eijsden-Margraten	Gruetes
Gulpen-Wittern	Comité Eyser Plantage
Heerlen	Ver. De Loorenhof
Heerlen	IVN Hoensbroek
Heerlen	Lions Heerlen Landsfort
Horst aan de Maas	Groengroep Sevenum
Horst aan de Maas	IVN de Maasdorpen
Horst aan de Maas	Jong Nederland Hegelsom
Horst aan de Maas	Jong Nederland America
Horst aan de Maas	KJEM Kronenberg
Kerkrade	IVN Kerkrade
Landgraaf	IVN de Oude Landgraaf
Landgraaf	IVN Ubach over Worms
Landgraaf	Scouting Pius XII
Leudal	Studiegroep Leudal
Leudal	Natuurwegwijzer
Leudal	Jong Nederland Neeritter
Leudal	Wijngilde Helden
Maasgouw	Vrienden van de Beegderheide
Maasgouw	Stichting Weerderhof
Maasgouw	Wijnmakersgilde Midden-Limburg
Maastricht	CNME Maastricht
Maastricht	Scouting Titus Brandsma
Maastricht	IVN Maastricht
Maastricht	Rotary Maastricht Geuldal
Maastricht	Buurtplatform de Campagne
Meerssen	IVN Ulestraten
Meerssen	Hoogstambrigade Brindil
Meerssen	IVN Meerssen
Meerssen	Lions Maastricht Trajectum
Mook	ANIMO
Nederweert	Scouting Pius X Nederweert
Nederweert	Eynderhoof
Nederweert	Vogelwerkgroep Nederweert
Nuth	IVN Nuth
Onderbanken	IVN Brunssum & Onderbanken
Peel en Maas	Dorpsraad Koningslust werkgroep Vlakbroek
Peel en Maas	IVN Meyel
Peel en Maas	Jeugd en Natuur Maasbree
Peel en Maas	IVN Helden
Peel en Maas	Jong Nederland Baarlo
Roerdalen	Heidekop Sweeltje
Roerdalen	Naturpark Maas-Swalm-Nette
Roerdalen	Eikenhakhoutbrigade Meinweg

Roermond	NHG werkgroep Driestruik
Roermond	IVN Limburg
Roermond	Buurtbewoners 't Schoor
Simpelveld	ZLSM
Simpelveld	Scouting St. Lucia Simpelveld
Sittard-Geleen	Faunabeheereenheid Graetheide
Sittard-Geleen	Hoogstambrigade Susteren e.o. "de zoer keejs"
Sittard-Geleen	IVN Land van Swentibold Born
Sittard-Geleen	IVN Munstergeleen
Stein	IVN Elsloo
Stein	Werkgroep DOP Meers
Stein	Buurtbewoners Stein ivm project 't Brook
Stein	IVN Stein
Vaals	IVN Vijlen-Vaals
Valkenburg	Dorpsraad Schin op Geul
Venlo	IVN Maasduinen
Venlo	Stichting Brookkanck Belfeld
Venlo	Stichting Natuurbeheer Brongebied Aalsbeek
Venray	Werkgroep Boshuizerbergen
Venray	Werkgroep Behoud de Peel
Venray	Jong Nederland Venray
Venray	Kachelhoutbrigade Venray
Venray	IVN Geysteren / Venray
Venray	Wijngilde Dionysos
Voerendaal	IVN Voerendaal
Weert	IVN Weert e.o.
Weert	Scouting st Maarten
Weert	WBE Grenskant
Weert	Scouting HuBroVra Weert
Weert	Scouting St. Runoldus
Weert	Vrijwilligers Stramproy
Weert	Scouting St. Job-Leuken
	Natuurmonumenten vrijwilligers
	Limburgs Landschap vrijwilligers

Bijlage 2 Maatregelen voor soortenbescherming in 2014

Amfibieën

Om de sterke achteruitgang van de geelbuikvuurpad en de vroedmeesterpad in Limburg te stoppen werd in opdracht van de stichting IKL een provinciaal beschermingsplan voor deze soorten opgesteld voor de periode 2006-2010. Vanaf het verschijnen van het beschermingsplan is door verschillende instanties gewerkt aan de verbetering van het leefgebied van deze twee soorten in Limburg. Naast de uitvoering van inhoudelijke maatregelen is het Platform Geelbuikvuurpad en Vroedmeesterpad opgericht, met daaraan gekoppeld een vrijwilligersnetwerk. Door de uitwisseling van informatie en kennis blijven betrokken beleidsmakers, natuurbeschermingsorganisaties, particuliere terreineigenaren en vrijwilligers op de hoogte van actuele, relevante ontwikkelingen binnen populaties van beide paddensoorten. Verder leveren de leden van het Platform een wezenlijke bijdrage aan de jaarlijkse monitoring van deze amfibieën. Na het verstrijken van de planperiode is in 2013 door adviesbureau Natuurbalans-Limes Divergens, stichting RAVON en IKL een evaluatie van het beschermingsplan opgesteld. Als vervolg hierop is in 2013 aan bureau Natuurbalans-Limes Divergens opdracht verstrekt om een update te maken van het actieplan voor de vroedmeesterpad. De productie van dit plan is grotendeels in 2014 uitgevoerd, de afronding vond in het voorjaar van 2015 plaats.

In samenwerking met Staatsbosbeheer, adviesbureau Natuurbalans-Limes Divergens en lokale vrijwilligers is in 2013 begonnen met de uitvoering van beheer- en inrichtingswerkzaamheden langs het Savelsbos ten zuiden van Cadier en Keer. De maatregelen zijn gericht op de verbetering van de leefgebieden van de vroedmeesterpad en de geelbuikvuurpad. Deze laatste soort is in 2014 bij groeve Blankenberg geïntroduceerd. De werkzaamheden zijn grotendeels in 2014 uitgevoerd en sluiten aan bij het in opdracht van de provincie Limburg opgestelde plan "Nieuwe leefgebieden voor karakteristieke amfibiesoorten van het Mergelland". De uitvoering bestaat uit het opschonen van bestaande poelen (negen stuks), het aanleggen van kleinere voortplantingswateren voor de geelbuikvuurpad en het optimaliseren van de landhabitats door middel van bosrandenbeheer en de realisatie van schuilmogelijkheden.

Op een van de andere introductielocaties bij Cottessen zijn vier kleine betonnen bakken aangelegd als specifiek voortplantingswater voor de geelbuikvuurpad. De bakken zijn voorzien van een afvoer zodat het beheer hiervan eenvoudig kan worden uitgevoerd. Bij Wahlwiller is hakhoutbeheer uitgevoerd aan een graaf ter verbetering van het landhabitat van de geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad.

In de gemeente Eijsden-Margraten zijn in en om Cadier en Keer, Bemelen en Mheer nieuwe voortplantingswateren voor de vroedmeesterpad aangelegd. Op een aantal van deze locaties zijn tevens schuilgelegenheden in de vorm van stapelmuren aangelegd en is beheer in bos(randen) uitgevoerd ter verbetering van het landhabitat. Vergelijkbare maatregelen ten behoeve van de vroedmeesterpad zijn uitgevoerd in de gemeenten Vaals, Valkenburg aan de Geul en Gulpen-Wittem.

Bij Boukoul in de gemeente Roermond is hakhoutbeheer uitgevoerd in bosranden en een houtwal. Daarnaast is hier een poel vrijgezet en aangepast. De maatregelen zijn gericht op het verbeteren van de leefgebieden van onder meer de kamsalamander, levendbarende hagedis en hazelworm. In de gemeenten Weert en Roerdalen zijn ten behoeve van de kamsalamander poelen vrijgezet en aangepast in respectievelijk het Zwartbroek en het Herkenbosscherbroek. In het Abdissenbos in de gemeente Landgraaf is een poel hersteld en is bos(rand)beheer uitgevoerd voor de kamsalamander en de vinpootsalamander.

In 2011 is in samenwerking met Natuurbalans-Limes Divergens, stichting RAVON, Gemeente Bergen, Vereniging Natuurmonumenten, stichting het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer, provincie Limburg en IKL gestart met een kweekprogramma om te proberen de Knoflookpad in Limburg voor uitsterven te behoeden. Evenals in de voorgaande jaren heeft IKL in 2014 een bijdrage aan dit project geleverd in de vorm van het plaatsen van vangschermen en –emmers op de Meinweg en de Driestruik en een deel van de coördinatie van de controles van het raster door vrijwilligers.

In de gemeente Roerdalen is op het plateau in de Meinweg een poel hersteld als voortplantingswater voor onder meer knoflookpad en kamsalamander. In dezelfde omgeving is een particulier heideterrein vrijgezet ter verbetering van het landhabitat voor de knoflookpad en zandhagedis.

Het Kustersven in de gemeente Echt-Susteren is gemaaid om te voorkomen dat dit gebied dichtgroeit met ruigtevegetatie en opslag van grove den en berk. Deze werkzaamheden zijn ondermeer uitgevoerd voor de kamsalamander en de levendbarende hagedis, maar ook voor zeldzame planten als draadzegge en snavelzegge. In de gemeente Echt-Susteren zijn zes poelen in het Haeselaarbroek opgeschoond en is bij Sleek een nieuwe poel aangelegd. Deze maatregelen zijn uitgevoerd voor de boomkikker en de kamsalamander. In opdracht van de gemeente Echt-Susteren is een plan van aanpak opgesteld voor de aanleg van faunavoorzieningen onder de Schrevenhofsweg tussen Montfort en Sint Joost opgesteld. Doelsoorten voor de voorzieningen waren amfibieën (onder andere de kamsalamander) en de das. De voorzieningen zijn in 2015 gerealiseerd.

Reptielen

In de Meinweg is bij de Luzenkamp een strook heide onder de hoogspanningsleidingen vrijgezet en is hakhoutbeheer in bosranden uitgevoerd. Naast de zandhagedis, gladde slang en levendbarende hagedis zijn de werkzaamheden ook gericht op de verbetering van het leefgebied van de veldkrekkel.

In de gemeente Leudal is op vier verschillende locaties bosomvorming en hakhoutbeheer uitgevoerd. Deze maatregelen zijn onder meer ten behoeve van de levendbarende hagedis en de hazelworm uitgevoerd. Op een van deze locaties is eikenhout "geogst" dat voor de aanleg van broedstoven voor het vliegend hert wordt gebruikt. Dit hout is naar Hulsberg getransporteerd waar het is opgeslagen.

In de gemeente Landgraaf is in aansluiting op een heideterrein bos van Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik gekapt ten behoeve van de ontwikkeling van meer natuurlijk loofbos en heide. Deze maatregelen zijn onder ander uitgevoerd ten behoeve van de gladde slang en levendbarende hagedis. Op het landgoed Heideheim in de gemeente Beesel is hakhoutbeheer in bosranden uitgevoerd en is kleinschalig geplagd om de ontwikkeling van heidevegetaties te bevorderen. Deze maatregelen zijn uitgevoerd ten behoeve van de zandhagedis en de levendbarende hagedis.

Zoogdieren

In het Groote Bos in de gemeente Gulpen-Wittem is omvormingsbeheer in een bosrand uitgevoerd ten behoeve van de hazelmuis. Opstanden naaldhout zijn gekapt, waarna inheemse bomen en struiken zijn terug geplant. Hiervoor zijn met name bes- en nootdragende soorten gebruikt. In samenwerking met de Waterleiding Maatschappij Limburg (WML), Staatsbosbeheer en de Zoogdiervereniging zijn op terrein van de WML een tweetal struweelhagen aangeplant ter verbetering van het laatste leefgebied van de eikelmuis in Nederland. Deze maatregelen werden mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen vanuit het project Kleine Groene Doelen en van de stichting Dier In Nood Maastricht. In opdracht van de gemeente Echt-Susteren zijn de dassenvoorzieningen langs een tweetal wegen in St. Joost en Nieuwstadt gecontroleerd op onvolkomenheden en is klein onderhoud (vrij maaien van de dassenraster) en herstelwerk uitgevoerd. Hetzelfde geldt voor de amfibieënvoorziening langs de Doorderweg ten zuiden van Echt. Daarnaast is in Echt-Susteren onderhoud gepleegd aan een houtwal in het Haeselaarsbroek, onder meer voor de ingekorven vleermuis. In opdracht van het Consortium Grensmaas zijn bij Geulle Aan De Maas (Meerssen) in 2012 vijf koloniekasten voor vleermuizen geplaatst. Het gebruik van deze kasten wordt over een periode van vijf jaar gecontroleerd. Ook in de gemeente Roermond worden jaarlijks vijf vleermuiskasten op het gebruik gecontroleerd.

Insecten

In 2006 is het in opdracht van IKL opgestelde actieplan voor het vliegend hert in Limburg gepresenteerd. In het plan is de verspreiding van de soort geactualiseerd en zijn wenselijke inrichtings- en beheermaatregelen voor de periode van 2006-2010 uitgewerkt om de leefgebieden van de soort te verbeteren. Omdat inmiddels veel werkzaamheden zijn uitgevoerd, en nieuwe leefgebieden in Limburg bekend zijn geworden, is in 2013 gestart met een actualisatie van het actieplan. Hierin wordt niet alleen de Limburgse verspreiding van de soort geactualiseerd, ook wordt

de verspreiding van de soort in het grensgebied met Duitsland, België, Noord-Brabant en Gelderland in beeld gebracht. Op basis van de verspreiding worden werkzaamheden beschreven die wenselijk zijn om het voortbestaan van de soort te waarborgen. Tevens wordt hierbij aangegeven welke

maatregelen reeds zijn uitgevoerd in de betreffende gebieden. Een belangrijk deel van de productie van dit plan is in 2014 uitgevoerd. Op diverse locaties zijn er ook fysieke maatregelen ten behoeve van het vliegend hert uitgevoerd. In Eijsden-Margraten is op verschillende locaties in het noordelijk deel van het Savelsbos hakhoutbeheer in bosranden uitgevoerd en zijn oude knotbomen geknot. Deze maatregelen komen ook ten goede aan de hier aanwezige populaties levendbarende hagedissen, hazelwormen en vroedmeesterpadden. Daarnaast zijn op deze locaties vier broedstoven aangelegd. In Mesch is hakhoutbeheer in een graft uitgevoerd waarbij tevens twee broedstoven zijn gerealiseerd. Daarnaast zijn in de gemeenten Kerkrade, Schinnen en Nuth in totaal acht broedstoven voor het vliegend hert aangelegd. In opdracht van de provincie Limburg zijn zes broedstoven aangelegd in de omgeving van de Jeugrubbebos in de gemeente Heerlen. De aanleg betrof compenserende maatregelen voor het verloren gaan van leefgebied van het vliegend hert in verband met de realisatie van de Parkstading. Als bijzonderheid zijn afsluitbare kunststof buizen bij de broedstoven aangelegd waardoor larven van het vliegend hert die elders bij de realisatie van de weg gevonden worden, in de broedstov kunnen worden geplaatst.

In de gemeenten Leudal en Peel en Maas zijn in de gebieden Caluna en Belgenhoek werkzaamheden uitgevoerd om het leefgebied van onder meer het bont dikkopje te verbeteren. De werkzaamheden bestaan uit bosomvorming, het openkappen van kleine heide enclaves, het verwijderen van opslag en kleinschalige plagwerkzaamheden. In Venray zijn op het landgoed Geijsteren vergelijkbare werkzaamheden uitgevoerd voor de kleine ijsvogelvlinder en de bruine eikenpage. Voor de veldparelmoervlinder zijn er in Maastricht twee bermen gemaaid, één op de Cannerberg en één langs het Julianakanaal. Naast deze vlindersoorten komen deze werkzaamheden ook ten goede aan bijvoorbeeld de levendbarende hagedis.

In de gemeente Gennep is op de Looierheide opslag van Amerikaanse eik, berk en grove den op een droog heideterrein verwijderd ten behoeve van onder meer blauwvleugelsprinkhanen en steppesprinkhanen. In opdracht van de vereniging Natuurmonumenten zijn maaiwerkzaamheden uitgevoerd voor de verbetering van het leefgebied van de rosse sprinkhaan in Schin op Geul. In de gemeente Maasgouw is op de Beegderheide opslag op enkele open heideterreinen verwijderd om het leefgebied van onder andere de veldkrekkel en het schavertje te verbeteren.

Flora

Op de groeiplek van rode dopheide en fraai hertshooi in een bos in de gemeente Beesel is opslag van grove den, berk, Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik verwijderd, zodat deze zeldzame plant zich hier kan handhaven en wellicht verder kan uitbreiden.

In Heerlen is een grasland gemaaid ter ontwikkeling van schrale vochtige graslandvegetaties. Ook in de gemeente Gulpen-Witterm vond vergelijkbaar verschrallingsbeheer plaats in een aantal vochtige hooilanden, heischrale graslanden en kalkgraslanden om de groeiplaatsomstandigheden van onder meer herfstschroeforchis, gele zegge, gevlekte orchis en grote muggenorchis te verbeteren.

In de gemeente Voerendaal is bij particulieren en bij de Waterleiding Maatschappij Limburg maai-beheer uitgevoerd op kalkgraslanden aan de Karstraat, de Sevensprungh, groeve Craubeekbeek en op het spoorwegemplacement in Klimmen. Op de locatie bij Craubeek is tevens houtige opslag terug gezet. Deze werkzaamheden zijn onder meer uitgevoerd ten behoeve van de grote muggenorchis, hondskruid, Duitse gentiaan en ruige anjer. Daarnaast zijn delen van de spoorbermen van de Miljoenenlijn in de gemeente Simpelveld gemaaid voor de verdere ontwikkeling van kalkgraslandvegetaties.

In de gemeente Nuth werden in het dal van de Geleenbeek en de zijbeken vier vochtige graslanden gemaaid ter instandhouding en ontwikkeling van grote zeggenvetaties en van gevlekte orchissen. De grote zeggenvetaties zijn tevens belangrijke leefgebieden van de zeggekorfslak. In Weert werd bij Boshoven een vochtig terrein met klokjesgentianen gemaaid.

In de gemeente Leudal is een oude Maasmeander (het Houterven) vrijgezet, onder meer om de standplaatsen van de paardenhaarzegge en gladde zegge te verbeteren. In de gemeente Maasgouw

is in het Beegderveld een dunning in een bos uitgevoerd om de standplaatsen van onder andere de bleke zegge te verbeteren.

In opdracht van de provincie Limburg is een quick scan Flora- en faunawet opgesteld voor enkele trajecten van de Miljoenenlijn in de gemeenten Simpelveld, Gulpen-Wittern, Valkenburg aan de Geul, en Kerkrade waar de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) in de komende vier jaar groot onderhoud wil gaan plegen. In deze scan is in beeld gebracht welke beschermde natuurwaarden in de omgeving van deze trajecten aanwezig, of te verwachten zijn. Daarnaast is aangegeven of er negatieve effecten op deze waarden te verwachten zijn als gevolg van de voorgenomen werkzaamheden.

Bijlage 3 Opdrachten voor advies en uitvoering in 2014

Gemeente	Werkzaamheden
Beek	Leveren plantgoed
Echt-Susteren	Plan van aanpak faunapassages Schrevenhofsweg
Echt-Susteren	Beheer en inspectie van drie faunavoorzieningen
Eijsden-Margraten	Leveren plantgoed school Poelveld
Eijsden-Margraten	Aanplant 100 meter meidoornhaag te Cadier en Keer
Eijsden-Margraten	Aanleg poel, stapelmuur en broedstoof voor vliegend hert te Cadier en Keer
Gulpen-Wittem	Maaien 2 graslanden WML t.b.v. kalkgraslandvegetatie
Gulpen-Wittem	Vorbereiding van diverse projecten die de beleefbaarheid en bereikbaarheid van cultuurhistorische elementen in Gulpen-Wittem moet vergroten
Gulpen-Wittem	Aanleg poel en stapelmuur nabij Dalbissenweg Mechelen
Gulpen-Wittem	Aanleg poel
Heerlen	Herinrichting bron Geleenbeek (Benzenradervijver)
Heerlen	Aanleggen broedstoven vliegend hert Vaesrade (provincie Limburg)
Kerkrade	Snoei bosrand Hambosweg
Kerkrade	Herinrichting voormalig voetbalterrein
Maasgouw	Realisatie wandelroute Thorn
Meerssen	Aanplant t.b.v. groencompensatie
Meerssen	Controle vleermuiskasten (Consortium Grensmaas)
Nuth	Maaien van vochtig hooiland t.b.v. zeggekorfslak
Roerdalen	Vellen bomen bij woning particulier
Roerdalen	Aanleg poel in opdracht bij bezoekerscentrum Meinweg (SBB)
Roermond	Controle 5 stuks vleermuiskasten (PRIGA)
Simpelveld	Diverse werkzaamheden t.b.v. instandhouding hellingbos
Simpelveld	Inboet in opdracht gemeente
Sittard-Geleen	Aanplant herdenkingsboom Daniken
Sittard-Geleen	Tuinontwerp voor de tuin en het park rondom bedevaartsoord Pater Karel in Munstergeleen
Valkenburg a/d Geul	Maaibeheer t.b.v. Rosse sprinkhaan (Natuurmonumenten)
Venlo	Controle houtsingel langs spoorweg
Venray	Beheer natuurcompensatiegebied De Blakt
Venray	Voor twee particulieren bosrandenbeheer uitgevoerd
Voerendaal	Workshops met betrokken inwoners om te komen tot een landmark die refereert aan het verdwenen kasteel Dammerscheid in het stadspark van Voerendaal
Weert	Maaien spoorberm t.b.v. klokjesgentiaan
Zuid-Limburg	Quickscan ecologie trajecten Miljoenenlijn (ZLSM/Provincie Limburg)
Zuid-Limburg	Scheren 18 kilometer heg bij 73 eigenaren
Zuid-Limburg	Snoei hoogstamboomgaarden Natuurmonumenten
Zuid-Limburg	Groenaanplant in opdracht van 11 grondeigenaren
Limburg	Aanplant hoogstamfruitbomen bij 14 eigenaren
Limburg	Aanplant hagen bij 5 eigenaren
Limburg	Snoei hoogstamfruitbomen bij 43 eigenaren
Limburg	Ecologische ondersteuning (Natuurrijk Limburg)